

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
Навчально-науковий інститут фізичної культури, спорту та спеціальної
освіти
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

СОКОЛОВА Ганна Борисівна
ОРЛЕНКО Ірина Миколаївна

**Методичні рекомендації до практичних занять і виконання самостійної
роботи з навчальної дисципліни**

**«ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З
ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ»**
для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
вищої освіти

Рекомендовано до друку рішенням ученої ради Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 15 від 25 червня 2026 року)

Соколова Г. Б., Орленко І.М. Методичні рекомендації до практичних занять і виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності А6 Спеціальна освіта : Одеса, Університет Ушинського, 2026. 43 с.

Рецензенти:

– Прохоренко Л. І. – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України, директор Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Булгакова О. Ю. – доктор психологічних наук, професор, декан факультету дошкільної педагогіки та психології ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

Методичні рекомендації до практичних занять і виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами» розроблено для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня за спеціальністю А6 «Спеціальна освіта». Видання містить анотацію дисципліни, плани занять, завдання для самостійної роботи, питання для обговорення та перелік рекомендованих джерел. Матеріали спрямовані на формування професійних компетентностей майбутніх фахівців у сфері психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.

ЗМІСТ

Опис навчальної дисципліни.....	4
Анотація навчальної дисципліни.....	5
Плани лекційних та практичних занять.....	8
Критерії оцінювання.....	40
Рекомендована література.....	42

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, ОПП, спеціальність, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма здобуття освіти	заочна форма здобуття освіти
Кількість кредитів – 4	Галузь знань А Освіта ОПП Спеціальна освіта (Логопедія)	Статус дисципліни: Обов'язкова	
Змістових модулів – 2	Спеціальність А6 Спеціальна освіта	Рік підготовки:	
Індивідуальне навчально-дослідне завдання – розробка індивідуальної програми розвитку для дитини з особливими освітніми потребами		1-й	1-й
Загальна кількість годин - 120		Семестр	
		1-й	1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 4	Рівень вищої освіти: другий (магістерський)	Лекції	
		12 год.	6
		Практичні, семінарські	
		24 год.	6
		Лабораторні	
		0 год.	
		Самостійна робота	
		74 год.	98
Індивідуальні завдання:			
10 год.	10		
Вид контролю: екзамен			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 30% : 70%

для заочної форми навчання – 10% : 90%

АНОТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами» є обов'язковою складовою професійної підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня за спеціальністю А6 Спеціальна освіта. Дисципліна спрямована на формування у майбутніх фахівців цілісної системи знань про організацію та здійснення комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного освітнього середовища.

У процесі вивчення дисципліни здобувачі освіти ознайомлюються з теоретико-методологічними засадами інклюзивної освіти, нормативно-правовим забезпеченням організації психолого-педагогічного супроводу, сучасними підходами до формування толерантного освітнього середовища та особливостями підтримки дітей з різними освітніми потребами. Значна увага приділяється використанню Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків (МКФ-ДП) у професійній діяльності педагога, а також її застосуванню під час визначення освітніх потреб та розроблення індивідуальної програми розвитку.

Навчальний курс передбачає вивчення діяльності інклюзивно-ресурсних центрів, особливостей міжвідомчої взаємодії фахівців, організації психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини та надання корекційно-розвиткових послуг. Окремий змістовий блок присвячений системі раннього втручання, її принципам, завданням і можливостям своєчасної підтримки дітей раннього віку та їхніх сімей.

Важливе місце в структурі дисципліни займають питання моделювання індивідуальної програми розвитку, організації діяльності команди психолого-педагогічного супроводу, адаптації освітніх програм і створення безбар'єрного розвиткового середовища. Здобувачі освіти опановують практичні аспекти психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями мовлення, слуху, зору, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку, розладами аутистичного спектру, затримкою психічного розвитку та складними порушеннями розвитку.

Опанування дисципліни забезпечує формування професійних компетентностей, необхідних для здійснення комплексного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, ефективної взаємодії з батьками та фахівцями міждисциплінарної команди, а також для впровадження сучасних інклюзивних практик у закладах освіти різних типів.

Мета вивчення дисципліни «Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами» полягає у формуванні практичних умінь та навичок проводити комплексну психолого-педагогічну підтримку дітей з особливими освітніми потребами, їх родин та здійснювати супровід в умовах закладів освіти.

Очікувані результати навчання дисципліни:

Унаслідок вивчення навчальної дисципліни здобувачі мають

знати:

- міжнародні та національні стандарти прав людини з особливими освітніми потребами на освіту;

- категорії дітей з ООП, медичний і соціальний підходи до розуміння їх проблем;
- концептуальні засади застосування МКФ-ДП;
- статус, принципи і підхід у діяльності ІРЦ;
- статус фахівців ІРЦ, їх посадові обов'язки, етичні вимоги до їх діяльності;
- склад та завдання команди психолого-педагогічного супроводу дитини у закладі освіти;
- принципи моделювання та укладання ІПР;
- форми командної підтримки фахівцями ІРЦ, види наставництва;
- форми співпраці ІРЦ з батьками дітей з ООП.

уміти:

- проводити комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, укладати ІПР, заповнювати відповідну документацію;
- здійснювати оцінку ігрової діяльності, сенсорного та мовленнєвого розвитку дитини;
- здійснювати оцінку фізичного розвитку дитини;
- здійснювати дослідження проблемної поведінки дитини;
- організовувати корекційно-розвиткову роботу;
- здійснювати психолого-педагогічний супровід дітей різних категорій з ООП у закладах освіти;
- проводити кваліфіковану просвітницько-консультативну роботу серед педагогічних працівників і батьків;
- здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію і розвивальне міжособистісне педагогічне спілкування з дітьми та особистісно- і соціально зорієнтоване спілкування з батьками;
- збирати та аналізувати дані про індивідуальний розвиток дитини.

Унаслідок досягнення результатів навчання здобувачі вищої освіти в контексті змісту навчальної дисципліни мають опанувати **такі компетентності:**

Загальні компетентності (ЗК):

- ЗК 1. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).
- ЗК 2. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.
- ЗК 3. Здатність працювати в команді.
- ЗК 4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- ЗК 6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.
- ЗК 8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК):

- СК 3. Здатність здійснювати діагностико-аналітичну, корекційно-розвивальну, консультативну діяльність з урахуванням особливих освітніх потреб здобувачів.
- СК 4. Здатність ефективно взаємодіяти з батьками, колегами, іншими фахівцями у процесі психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами на засадах партнерства.

СК 14. Здатність здійснювати моніторинг мовленнєвого розвитку дитини за допомогою скринінгових методик, опитувальників, адаптованих інструментів оцінки та спостереження з урахуванням вікових норм розвитку мовлення.

Міждисциплінарні зв'язки: навчальні дисципліни «Актуальні проблеми та методологія досліджень у спеціальній та інклюзивній освіті», «Організація та методика логопедичної роботи», «Сучасні підходи та напрямки діагностики порушень в логопедії».

Опановуючи зміст навчальної дисципліни здобувач повинен дотримуватися принципів академічної доброчесності:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання, атестації (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);
- покликання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

ПЛАН ЛЕКЦІЙНИХ ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Модуль I. Теоретичні аспекти психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП в умовах інклюзивного освітнього середовища

Тема 1.

Вивчення та супровід осіб з ООП в інклюзивному освітньому середовищі.

Лекційне заняття №1 2 години

План

1. Теоретичні засади інклюзивної освіти та психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.
2. Поняття та класифікація дітей з особливими освітніми потребами. Особливості їхнього розвитку та освітні потреби.
3. Нормативно-правове забезпечення інклюзивного навчання в Україні та міжнародний досвід підтримки осіб з ООП.
4. Організація психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП в умовах закладу освіти. Основні напрями та принципи супроводу.
5. Формування інклюзивної культури та толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами в освітньому середовищі.

Теоретичний блок. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується активним впровадженням принципів гуманізації, демократизації та рівного доступу до якісної освіти для всіх категорій дітей. Одним із ключових напрямів освітньої політики є розвиток інклюзивної освіти, яка забезпечує можливість навчання дітей з особливими освітніми потребами разом із їхніми однолітками в єдиному освітньому просторі. Інклюзивна освіта базується на визнанні цінності кожної особистості, незалежно від її фізичних, психічних, інтелектуальних чи соціальних особливостей, та передбачає створення умов для повноцінної участі всіх дітей в освітньому процесі [2].

Поняття «особливі освітні потреби» охоплює широке коло дітей, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі. До цієї категорії належать діти з порушеннями слуху, зору, мовлення, опорно-рухового апарату, інтелектуального розвитку, розладами аутистичного спектра, затримкою психічного розвитку, складними порушеннями розвитку, а також діти, які перебувають у складних життєвих обставинах або мають труднощі у навчанні [8]. Особливі освітні потреби визначаються не лише наявністю певного порушення розвитку, а насамперед необхідністю створення спеціальних умов для успішного навчання, виховання та соціалізації дитини.

Концепція інклюзивної освіти ґрунтується на міжнародних документах у сфері прав людини, зокрема Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, Конвенції ООН про права дитини, Саламанській декларації та інших документах, які визнають право кожної дитини на освіту без дискримінації. Відповідно до цих положень, дитина повинна навчатися в середовищі, максимально наближеному до звичайного, а освітня система має адаптуватися до потреб учня, а не навпаки [9].

У сучасному розумінні інклюзія є не лише формою організації навчання, а й філософією суспільства, яка передбачає прийняття різноманітності як норми людського існування. Інклюзивне освітнє середовище створює умови для реалізації потенціалу кожної дитини, розвитку її здібностей, формування позитивної самооцінки та навичок соціальної взаємодії. Дослідники наголошують, що успішність інклюзивного навчання

значною мірою залежить від психологічного клімату в колективі, готовності педагогів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами та рівня співпраці між усіма учасниками освітнього процесу [5].

Центральним поняттям у системі інклюзивної освіти є психолого-педагогічний супровід. Психолого-педагогічний супровід розглядається як комплексна система професійної діяльності, спрямована на створення оптимальних умов для розвитку, навчання, виховання та соціалізації дитини з особливими освітніми потребами. Він охоплює сукупність організаційних, психологічних, педагогічних, корекційно-розвиткових та соціальних заходів, які забезпечують підтримку дитини відповідно до її індивідуальних можливостей і потреб [7].

Основною метою психолого-педагогічного супроводу є забезпечення максимальної реалізації потенційних можливостей дитини, створення умов для її успішної адаптації та інтеграції в освітнє середовище. Для досягнення цієї мети вирішуються такі завдання: виявлення особливих освітніх потреб дитини, проведення комплексної оцінки її розвитку, визначення необхідного рівня підтримки, розроблення індивідуальної програми розвитку, організація корекційно-розвиткових послуг, моніторинг динаміки розвитку та консультування батьків і педагогів [8].

Одним із фундаментальних принципів психолого-педагогічного супроводу є принцип індивідуалізації. Кожна дитина має унікальні особливості розвитку, здібності, інтереси та освітні потреби, тому підтримка повинна будуватися з урахуванням її індивідуальних характеристик. Важливими також є принципи комплексності, міждисциплінарності, безперервності, партнерської взаємодії та дотримання найкращих інтересів дитини [7].

Особливого значення в організації психолого-педагогічного супроводу набуває діяльність команди супроводу. До її складу можуть входити керівник закладу освіти, учитель, асистент учителя, практичний психолог, соціальний педагог, логопед, дефектолог, реабілітолог, медичний працівник та батьки дитини. Ефективність супроводу значною мірою залежить від злагодженої взаємодії всіх членів команди та спільного прийняття рішень щодо освітньої траєкторії дитини [2].

Важливим напрямом роботи є співпраця із сім'єю. Батьки є повноправними учасниками команди психолого-педагогічного супроводу, оскільки саме вони володіють найбільш повною інформацією про особливості розвитку дитини, її сильні сторони та труднощі. Дослідження свідчать, що активне залучення батьків до освітнього процесу позитивно впливає на формування комунікативних навичок, соціалізацію та загальний розвиток дітей з особливими освітніми потребами [6].

Однією з актуальних проблем сучасної інклюзивної освіти є формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами. Толерантність передбачає повагу до людської гідності, прийняття індивідуальних відмінностей, готовність до співпраці та взаємодопомоги. Формування інклюзивної культури закладу освіти передбачає систематичну роботу з педагогами, учнями та батьками щодо подолання стереотипів, упереджень та дискримінаційних установок [9].

Професійна діяльність педагога в умовах інклюзивного навчання потребує високого рівня професійної компетентності, емпатії, психологічної стійкості та готовності до постійного професійного розвитку. Дослідження психологічних особливостей педагогів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами, свідчать про важливість розвитку таких якостей, як емоційна врівноваженість, толерантність, комунікативність, здатність до рефлексії та творчого підходу до розв'язання професійних завдань [5].

Важливим компонентом психолого-педагогічного супроводу є створення безпечного освітнього середовища. Безпечне середовище включає не лише архітектурну доступність та фізичну безпеку, а й психологічний комфорт, атмосферу підтримки та прийняття. У такому середовищі кожна дитина має можливість вільно висловлювати свої думки, брати участь у спільній діяльності та відчувати себе повноцінним членом колективу [3].

Особливого значення набуває раннє виявлення освітніх труднощів та своєчасне надання допомоги дитині. Сучасні дослідження доводять, що раннє втручання є одним із найбільш ефективних механізмів попередження вторинних порушень розвитку та підвищення адаптаційних можливостей дитини. Саме тому важливим завданням педагогів і фахівців є своєчасне виявлення ризиків розвитку та організація відповідної підтримки [1].

Подальший розвиток інклюзивної освіти в Україні безпосередньо пов'язаний із упровадженням сучасних підходів до оцінювання потреб дитини та визначення необхідного рівня підтримки. Традиційна медична модель, яка тривалий час домінувала в системі спеціальної освіти, була зосереджена переважно на діагнозі та наявних порушеннях розвитку. Натомість сучасна соціальна модель розглядає дитину насамперед як особистість із певними можливостями, ресурсами та потенціалом для розвитку. Саме тому в останні роки особливого значення набуває використання Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків (МКФ-ДП), яка дозволяє комплексно оцінити рівень функціонування дитини та визначити фактори, що впливають на її участь в освітньому процесі [8].

Необхідною умовою якісного психолого-педагогічного супроводу є проведення комплексної оцінки розвитку дитини. Комплексна оцінка дозволяє визначити особливості фізичного, мовленнєвого, когнітивного, емоційно-вольового та соціального розвитку, виявити освітні труднощі й встановити потребу в додаткових послугах. Важливою особливістю сучасного підходу є те, що оцінювання не обмежується одноразовим обстеженням, а здійснюється як безперервний процес спостереження, аналізу та моніторингу розвитку дитини [4].

У системі інклюзивної освіти значну роль відіграють інклюзивно-ресурсні центри. Їх діяльність спрямована на забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на якісну освіту шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку та надання консультативної підтримки батькам і педагогам. Інклюзивно-ресурсні центри є важливою ланкою між сім'єю, закладом освіти та іншими установами, які беруть участь у підтримці дитини [2].

Фахівці ІРЦ виконують широкий спектр завдань, серед яких проведення комплексної оцінки розвитку, визначення особливих освітніх потреб, надання рекомендацій щодо організації навчання, участь у роботі команди супроводу, консультативна допомога педагогам і батькам. Особливо важливим є забезпечення міжвідомчої взаємодії, оскільки ефективна підтримка дитини часто потребує координації зусиль освітніх, медичних та соціальних служб [7].

Одним із найважливіших документів у системі психолого-педагогічного супроводу є індивідуальна програма розвитку. ІПР являє собою документ, у якому визначаються освітні потреби дитини, цілі розвитку, форми та методи підтримки, необхідні адаптації й модифікації освітнього процесу. Розроблення ІПР здійснюється командою супроводу за активної участі батьків [2].

Індивідуальна програма розвитку повинна враховувати актуальний рівень розвитку дитини, її сильні сторони, інтереси та потреби. У процесі її розроблення визначаються

довгострокові та короткострокові цілі, критерії оцінювання результатів, перелік корекційно-розвиткових послуг і відповідальні виконавці. ППР не є статичним документом, а регулярно переглядається та коригується відповідно до динаміки розвитку дитини [7].

Особливого значення набуває адаптація освітнього середовища та навчальних програм. Адаптація передбачає зміну способів подання навчального матеріалу, організації діяльності, темпу навчання, використання допоміжних засобів і технологій. Водночас зміст навчання залишається незмінним. Модифікація ж передбачає зміну змісту освітньої програми відповідно до можливостей та потреб дитини. Вибір між адаптацією та модифікацією здійснюється індивідуально та залежить від особливостей розвитку учня [2].

Важливою складовою психолого-педагогічного супроводу є логопедичний супровід. Значна кількість дітей з особливими освітніми потребами має труднощі мовленнєвого розвитку, які негативно впливають на навчальну діяльність, соціалізацію та формування особистості. Логопедичний супровід включає діагностику мовленнєвого розвитку, визначення структури мовленнєвого порушення, розроблення індивідуальної програми корекції та проведення корекційно-розвиткових занять.

Мовлення є не лише засобом спілкування, а й важливим інструментом пізнавальної діяльності. Порушення мовлення можуть ускладнювати процес засвоєння знань, формування навчальних навичок та взаємодію з однолітками. Саме тому логопедичний супровід має бути інтегрованим компонентом загальної системи психолого-педагогічної підтримки дитини [7].

Окремої уваги потребує психолого-педагогічний супровід дітей різних нозологічних груп. Діти з порушеннями слуху потребують створення умов для розвитку комунікації, використання візуальної підтримки та спеціальних технічних засобів. Для дітей із порушеннями зору важливими є адаптація навчальних матеріалів, розвиток просторового орієнтування та забезпечення доступності освітнього середовища. Діти з порушеннями опорно-рухового апарату часто потребують архітектурної доступності, використання спеціального обладнання та організації індивідуального темпу діяльності [2].

Особливі підходи необхідні під час супроводу дітей із порушеннями інтелектуального розвитку. Основними завданнями роботи є формування життєвих компетентностей, розвиток пізнавальної діяльності, соціальної адаптації та максимальної самостійності. У роботі з такими дітьми важливими є наочність, систематичність, практична спрямованість навчання та багаторазове повторення матеріалу [7].

Значна увага приділяється дітям з розладами аутистичного спектра. Для цієї категорії дітей характерними є труднощі соціальної взаємодії, комунікації та поведінкової регуляції. Ефективний супровід передбачає структурованість освітнього середовища, використання візуальної підтримки, розвиток соціальних навичок та тісну співпрацю з родиною. Важливим є врахування індивідуальних особливостей сенсорного сприймання та поведінки дитини [9].

Не менш важливим напрямом є робота з дітьми, які мають складні порушення розвитку. У таких випадках психолого-педагогічний супровід має комплексний характер і потребує залучення фахівців різного профілю. Основною метою стає забезпечення максимально можливого рівня самостійності, розвитку комунікації та участі дитини в житті колективу [7].

Сучасні дослідження засвідчують, що успішність інклюзивної освіти значною мірою залежить від готовності суспільства приймати різноманітність. Саме тому

важливим завданням закладів освіти є формування інклюзивної культури, яка базується на принципах рівності, поваги до людської гідності та визнання цінності кожної особистості. Інклюзивна культура сприяє створенню атмосфери підтримки, взаємодопомоги та співробітництва між усіма учасниками освітнього процесу [9].

Отже, психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами є комплексною системою професійної діяльності, що об'єднує зусилля педагогів, психологів, логопедів, фахівців інклюзивно-ресурсних центрів, батьків та інших спеціалістів. Його головним призначенням є створення умов для максимально повного розвитку потенціалу дитини, забезпечення її успішного навчання, соціалізації та самореалізації. Ефективність супроводу визначається своєчасністю виявлення освітніх потреб, якістю міждисциплінарної взаємодії, професійною компетентністю фахівців та активною участю сім'ї в освітньому процесі. Саме комплексний, особистісно орієнтований та партнерський підхід забезпечує реалізацію права кожної дитини на якісну освіту та повноцінну участь у житті суспільства.

Практичне заняття № 1 – 2 години

Семінар: «Вивчення та супровід осіб з ООП в інклюзивному освітньому середовищі»

Питання для обговорення:

1. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами: визначення, принципи побудови та етапи реалізації.
2. Що є предметом психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами?
3. У чому полягає сутність психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами?

Завдання для самостійної роботи

1. На основі аналізу наукових джерел обрати визначення поняття «психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами», яке найбільш повно розкриває його зміст. Підготувати коротке обґрунтування власної позиції та представити результати на практичному занятті.

Рекомендована література:

Основна [1 - 9].

Тема 2. Концептуальна модель використання МКФ-ДП в професійній діяльності педагога.

Лекційне заняття №2 2 години

План

1. Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків (МКФ-ДП): сутність, структура та основні компоненти.
2. Концептуальні засади використання МКФ-ДП в освітньому процесі та професійній діяльності педагога.

3. Застосування МКФ-ДП для визначення освітніх потреб, освітніх труднощів і рівня підтримки дітей з особливими освітніми потребами.
4. Використання результатів оцінювання за МКФ-ДП під час розроблення індивідуальної програми розвитку та організації психолого-педагогічного супроводу дитини.

Теоретичний блок. Одним із пріоритетних напрямів освітньої політики України є вдосконалення підходів до оцінювання розвитку дітей з особливими освітніми потребами та організації їхнього психолого-педагогічного супроводу. Традиційно система спеціальної та інклюзивної освіти тривалий час ґрунтувалася переважно на медичній моделі розуміння порушень розвитку, відповідно до якої основна увага приділялася встановленню діагнозу та визначенню наявних обмежень. Проте сучасні міжнародні підходи дедалі більше орієнтуються на соціальну модель інвалідності, яка розглядає людину не через призму її порушень, а через можливості функціонування та взаємодії з навколишнім середовищем. У цьому контексті особливого значення набуває використання Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків (МКФ-ДП), яка є одним із найбільш ефективних інструментів комплексного оцінювання розвитку дитини та визначення її освітніх потреб [8].

МКФ-ДП є адаптованою для дітей та підлітків версією Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я, розробленої Всесвітньою організацією охорони здоров'я. Основною метою цієї класифікації є створення єдиної міжнародної системи опису стану здоров'я людини, особливостей її функціонування та участі в різних сферах життєдіяльності. На відміну від традиційних діагностичних класифікацій, які описують захворювання або порушення, МКФ-ДП орієнтується на оцінювання того, як людина функціонує в реальному житті та які чинники сприяють або перешкоджають її діяльності [8].

В основі МКФ-ДП лежить біопсихосоціальна модель розвитку людини. Ця модель поєднує медичний, психологічний та соціальний підходи до розуміння особливостей функціонування особистості. Відповідно до цієї концепції, розвиток дитини визначається не лише станом її здоров'я чи наявністю певного порушення, але й особливостями навколишнього середовища, рівнем соціальної підтримки, доступністю освітніх послуг та індивідуальними характеристиками самої дитини. Таким чином, функціонування людини розглядається як результат взаємодії між її індивідуальними особливостями та умовами середовища [7].

Використання МКФ-ДП у системі освіти сприяє переходу від орієнтації на дефіцити та обмеження до виявлення потенційних можливостей дитини. Замість того щоб концентрувати увагу виключно на порушеннях розвитку, фахівці аналізують, які саме чинники сприяють успішному навчанню та соціалізації дитини, а також які бар'єри заважають її повноцінній участі в освітньому процесі. Саме тому МКФ-ДП стала важливим інструментом реалізації принципів інклюзивної освіти та забезпечення індивідуалізованого підходу до навчання дітей з особливими освітніми потребами [2].

Структура МКФ-ДП включає декілька взаємопов'язаних компонентів. Перший компонент охоплює функції організму, тобто фізіологічні та психічні функції різних систем організму. Другий компонент стосується структур організму, які характеризують анатомічні особливості людського тіла. Третій компонент

відображає активність та участь людини в різних сферах життєдіяльності. Четвертий компонент включає фактори середовища, які можуть виступати як бар'єрами, так і ресурсами для розвитку особистості. Крім того, враховуються особистісні фактори, які впливають на функціонування людини, хоча вони безпосередньо не кодуються в класифікації [8].

Особливу увагу в системі освіти приділяють компоненту «Активність та участь». Саме цей компонент дозволяє оцінити, наскільки успішно дитина виконує повсякденні дії, взаємодіє з іншими людьми, бере участь у навчальній діяльності та соціальному житті. Для педагога надзвичайно важливо розуміти не лише медичний діагноз дитини, але й рівень її здатності сприймати інформацію, спілкуватися, концентрувати увагу, виконувати навчальні завдання, взаємодіяти з однолітками та брати участь у колективній діяльності [7].

Однією з ключових особливостей МКФ-ДП є використання кваліфікаторів. Кваліфікатори дозволяють оцінити ступінь вираженості певних труднощів або обмежень. Для цього застосовується шкала, яка відображає рівень функціонування людини від відсутності труднощів до повного порушення певної функції. Завдяки такому підходу спеціалісти отримують можливість не лише констатувати наявність проблеми, а й визначити ступінь її вираженості та відстежувати динаміку розвитку дитини в процесі психолого-педагогічного супроводу [8].

У сучасній системі інклюзивної освіти МКФ-ДП використовується як основа для визначення особливих освітніх потреб дитини. Під особливими освітніми потребами розуміють необхідність створення додаткових умов, які забезпечують доступ дитини до якісної освіти відповідно до її можливостей та потреб. Саме результати оцінювання за МКФ-ДП дозволяють встановити, які труднощі виникають у дитини під час навчання, які види підтримки необхідні та які адаптації слід впровадити в освітньому процесі [8].

Значна роль у використанні МКФ-ДП належить педагогу. Сучасний педагог має володіти навичками аналізу результатів оцінювання функціонування дитини та використовувати отриману інформацію для планування освітнього процесу. Застосування МКФ-ДП допомагає вчителю краще зрозуміти індивідуальні особливості учня, визначити його сильні сторони та труднощі, адаптувати навчальні матеріали та обрати ефективні методи навчання [2].

Одним із важливих напрямів використання МКФ-ДП є визначення освітніх труднощів. Освітні труднощі можуть проявлятися в різних сферах діяльності дитини: навчальній, комунікативній, соціальній, поведінковій або емоційній. Важливо розуміти, що труднощі не завжди є наслідком порушень розвитку. У багатьох випадках вони виникають через невідповідність освітнього середовища потребам дитини. Саме тому оцінювання за МКФ-ДП передбачає аналіз не лише індивідуальних характеристик учня, а й особливостей освітнього середовища [7].

Відповідно до сучасних нормативних документів, результати оцінювання за МКФ-ДП використовуються для визначення рівня підтримки, необхідного дитині в освітньому процесі. Рівень підтримки характеризує обсяг додаткових ресурсів і послуг, які необхідні для забезпечення успішного навчання. Він може включати допомогу асистента вчителя, проведення корекційно-розвиткових занять, використання спеціальних засобів навчання, адаптацію освітніх програм або створення спеціальних умов доступності [8].

Особливе значення МКФ-ДП має під час розроблення індивідуальної програми розвитку. Індивідуальна програма розвитку є основним документом, який

регламентує організацію психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами. Результати оцінювання за МКФ-ДП дозволяють визначити актуальний рівень розвитку дитини, сформулювати реалістичні цілі навчання та розвитку, обрати ефективні форми підтримки та здійснювати моніторинг досягнутих результатів [2].

Важливою перевагою використання МКФ-ДП є забезпечення міждисциплінарної взаємодії фахівців. У процесі психолого-педагогічного супроводу дитини беруть участь педагоги, психологи, логопеди, дефектологи, реабілітологи, соціальні працівники та батьки. Використання єдиної класифікаційної системи дозволяє всім учасникам команди супроводу однаково розуміти особливості розвитку дитини та координувати свої дії щодо її підтримки [7].

Суттєве значення має також оцінювання факторів середовища. У межах МКФ-ДП середовище розглядається як важливий чинник, який може як сприяти розвитку дитини, так і створювати додаткові труднощі. До факторів середовища належать фізичне оточення, доступність приміщень, навчальні матеріали, технічні засоби, соціальні взаємини, ставлення педагогів, однолітків та батьків. Завдання педагога полягає не лише в роботі з дитиною, а й у створенні такого освітнього середовища, яке максимально сприятиме її успішному функціонуванню [3].

У сучасних дослідженнях підкреслюється, що ефективність інклюзивної освіти значною мірою залежить від готовності педагогів працювати відповідно до принципів МКФ-ДП. Це передбачає відмову від стереотипного сприйняття дітей з особливими освітніми потребами та перехід до індивідуалізованого підходу, який враховує реальні можливості кожного учня. Педагог повинен не лише володіти теоретичними знаннями про МКФ-ДП, але й уміти використовувати її інструменти в повсякденній професійній діяльності [5].

Використання МКФ-ДП сприяє також підвищенню якості оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами. Традиційні підходи до оцінювання не завжди дозволяють об'єктивно відобразити індивідуальний прогрес дитини. Натомість функціональний підхід передбачає оцінювання не лише результатів навчання, а й динаміки розвитку компетентностей, рівня самостійності, соціальної активності та здатності застосовувати набуті знання у практичній діяльності [4].

Важливо підкреслити, що використання МКФ-ДП не обмежується діяльністю інклюзивно-ресурсних центрів. Сучасний педагог має активно застосовувати принципи функціонального підходу в повсякденній роботі, аналізуючи освітні труднощі учнів, визначаючи необхідні адаптації та створюючи умови для їхнього успішного навчання. Такий підхід відповідає сучасним міжнародним тенденціям розвитку інклюзивної освіти та забезпечує реалізацію права кожної дитини на якісну освіту [9].

Отже, Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків є важливим інструментом сучасної інклюзивної освіти, який забезпечує комплексне розуміння особливостей розвитку дитини та дозволяє ефективно планувати психолого-педагогічний супровід. Використання МКФ-ДП у професійній діяльності педагога сприяє визначенню освітніх потреб, встановленню рівня підтримки, розробленню індивідуальної програми розвитку, організації міждисциплінарної взаємодії та створенню безбар'єрного освітнього середовища. Застосування концептуальної моделі МКФ-ДП забезпечує перехід від

оцінювання дефіцитів до виявлення ресурсів і можливостей дитини, що повною мірою відповідає сучасним принципам інклюзивної освіти та гуманістичної педагогіки [2; 7; 8].

Практичне заняття № 2 – 2 години

Вирішення практичних завдань: «Концептуальна модель використання МКФ-ДП в професійній діяльності педагога».

Питання для обговорення:

1. У чому полягає функція концептуальної моделі використання МКФ-ДП в професійній діяльності педагога?
2. Чому педагогам необхідні знання щодо можливостей використання МКФ?
3. У чому полягають сутність та основні принципи МКФ?

Завдання для самостійної роботи

1. На основі аналізу обраного випадку оцініть рівень функціонування дитини з особливими освітніми потребами відповідно до положень МКФ-ДП. Визначте особливості її розвитку, освітні труднощі, ресурси та потреби в підтримці. Підготуйте письмовий висновок для обговорення на практичному занятті.

Рекомендована література:

Основна [1 - 9].

Тема 3. Статус та принципи діяльності ІРЦ.

Лекційне заняття №3 2 години

План

1. Нормативно-правові засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: мета, завдання та принципи функціонування ІРЦ.
2. Організаційна структура та система управління діяльністю інклюзивно-ресурсних центрів. Порядок створення та функціонування ІРЦ.
3. Основні напрями діяльності ІРЦ: комплексна психолого-педагогічна оцінка розвитку дитини, визначення особливих освітніх потреб та надання рекомендацій щодо організації навчання.
4. Міжвідомча взаємодія ІРЦ із закладами освіти, батьками та іншими установами у процесі психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами.
5. Кадрове забезпечення ІРЦ: професійна діяльність фахівців, етичні вимоги, документація та матеріально-технічне оснащення центрів.

Теоретичний блок. Розвиток інклюзивної освіти в Україні зумовив необхідність створення ефективної системи підтримки дітей з особливими освітніми потребами, їхніх батьків та педагогічних працівників. Одним із найважливіших елементів такої системи стали інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ), діяльність яких спрямована на забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на здобуття якісної освіти, їхню успішну соціалізацію та всебічний розвиток. Створення ІРЦ стало важливим кроком на шляху реформування системи спеціальної освіти та впровадження міжнародних стандартів інклюзивного навчання в Україні [2].

Діяльність інклюзивно-ресурсних центрів регламентується низкою нормативно-правових документів, серед яких провідне місце займає Положення про інклюзивно-ресурсний центр, затверджене Кабінетом Міністрів України. Відповідно до зазначеного документа, інклюзивно-ресурсний центр є установою, що забезпечує реалізацію права дітей з особливими освітніми потребами віком від 0 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини та надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових послуг і консультативної допомоги [7].

Головною метою діяльності ІРЦ є забезпечення права дитини на якісну освіту відповідно до її індивідуальних можливостей та потреб. Реалізація цієї мети здійснюється через раннє виявлення труднощів розвитку, визначення особливих освітніх потреб, надання рекомендацій щодо організації освітнього процесу та здійснення психолого-педагогічного супроводу дитини в закладах освіти [8].

Одним із ключових принципів діяльності інклюзивно-ресурсних центрів є принцип дотримання найкращих інтересів дитини. Усі рішення щодо організації освітнього процесу повинні прийматися з урахуванням потреб, можливостей та перспектив розвитку конкретної дитини. Важливими є також принципи недискримінації, доступності освітніх послуг, індивідуального підходу, конфіденційності інформації, добровільності звернення та партнерської взаємодії з батьками [7].

Діяльність ІРЦ базується на сучасних міжнародних підходах до підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Особливе значення має біопсихосоціальна модель розвитку, яка знайшла відображення у використанні Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків (МКФ-ДП). Саме ця модель дозволяє оцінювати не лише наявність порушення розвитку, а й особливості функціонування дитини, її участь у різних видах діяльності та вплив факторів середовища на процес навчання і соціалізації [8].

Особливістю діяльності інклюзивно-ресурсних центрів є міждисциплінарний характер роботи. Підтримка дитини здійснюється командою фахівців різного профілю, що дозволяє комплексно оцінити її розвиток та визначити оптимальні шляхи допомоги. Саме комплексний підхід забезпечує найбільш об'єктивне розуміння потреб дитини та створює передумови для ефективного психолого-педагогічного супроводу [7].

Важливе місце в системі діяльності ІРЦ займає комплексна психолого-педагогічна оцінка розвитку дитини. Відповідно до чинного законодавства, комплексна оцінка проводиться фахівцями центру з метою визначення особливих освітніх потреб дитини, встановлення наявності освітніх труднощів та визначення необхідного рівня підтримки. Оцінювання охоплює фізичний, мовленнєвий, когнітивний, емоційно-вольовий та соціальний розвиток дитини [8].

На відміну від традиційних підходів, сучасна комплексна оцінка не обмежується встановленням діагнозу. Основна увага приділяється визначенню того, як дитина функціонує в реальних життєвих умовах, які труднощі виникають у процесі навчання та які ресурси можуть бути використані для її підтримки. Саме тому результати комплексної оцінки є основою для прийняття подальших рішень щодо організації освітнього маршруту дитини [7].

Важливо підкреслити, що проведення комплексної оцінки здійснюється виключно за письмовою заявою батьків або законних представників дитини. Такий підхід забезпечує дотримання прав сім'ї та принципу добровільності отримання послуг. Після завершення оцінювання фахівці ІРЦ готують висновок, який містить рекомендації щодо організації навчання, необхідних адаптацій та рівня підтримки [8].

Одним із основних напрямів діяльності ІРЦ є надання консультативної допомоги батькам. Народження та виховання дитини з особливими освітніми потребами часто супроводжується значними психологічними труднощами для сім'ї. Батьки потребують достовірної інформації щодо особливостей розвитку дитини, можливостей отримання освітніх послуг та шляхів її підтримки. Саме тому консультативна робота є важливим складником діяльності інклюзивно-ресурсних центрів [6].

Фахівці ІРЦ надають батькам рекомендації щодо створення сприятливого розвивального середовища, організації взаємодії з дитиною, розвитку її комунікативних навичок, формування самостійності та підготовки до навчання. Особливе значення така підтримка має для сімей дітей раннього віку, оскільки саме раннє втручання сприяє максимально ефективному розвитку дитини та попередженню вторинних порушень [1].

Важливою функцією інклюзивно-ресурсних центрів є взаємодія із закладами освіти. Фахівці ІРЦ надають методичну допомогу педагогам, беруть участь у роботі команд психолого-педагогічного супроводу, консультують щодо організації інклюзивного навчання та використання спеціальних освітніх технологій. Така співпраця сприяє підвищенню якості освітніх послуг та створенню ефективної системи підтримки дітей з особливими освітніми потребами [2].

Особливого значення набуває участь фахівців ІРЦ у розробленні індивідуальної програми розвитку. На підставі результатів комплексної оцінки вони надають рекомендації щодо визначення освітніх цілей, необхідних адаптацій і модифікацій, організації корекційно-розвиткових занять та формування індивідуальної освітньої траєкторії дитини [7].

Ефективність діяльності інклюзивно-ресурсного центру значною мірою залежить від належної організації його роботи. Система управління ІРЦ передбачає чіткий розподіл функціональних обов'язків між працівниками, планування діяльності, ведення документації, моніторинг результатів роботи та взаємодію з органами управління освітою. Організаційна структура центру повинна забезпечувати доступність послуг для всіх категорій дітей та створювати умови для якісного виконання покладених завдань [7].

Відповідно до Положення про інклюзивно-ресурсний центр, засновниками ІРЦ можуть бути органи місцевого самоврядування або військові адміністрації. Створення центру здійснюється з урахуванням кількості дитячого населення відповідної територіальної громади та потреб у наданні психолого-педагогічних послуг. Такий підхід забезпечує територіальну доступність допомоги для дітей та їхніх сімей.

Отже, інклюзивно-ресурсні центри є важливою складовою системи інклюзивної освіти України. Їхня діяльність спрямована на забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами на якісну освіту, проведення комплексної оцінки розвитку, визначення освітніх потреб та організацію психолого-педагогічного супроводу. Реалізація принципів доступності, індивідуалізації, міждисциплінарної взаємодії та партнерства з батьками створює умови для успішної соціалізації та гармонійного розвитку кожної дитини.

Продовжуючи розгляд діяльності інклюзивно-ресурсних центрів, необхідно особливу увагу приділити кадровому забезпеченню ІРЦ, оскільки саме професійна компетентність фахівців визначає якість послуг, що надаються дітям з особливими освітніми потребами та їхнім сім'ям. Відповідно до Положення про інклюзивно-ресурсний центр, кадровий склад ІРЦ формується з урахуванням потреб територіальної громади та кількості дітей, які потребують психолого-педагогічної підтримки. До складу працівників центру можуть входити директор, фахівці (консультанти) різного профілю, практичні психологи, вчителі-дефектологи, вчителі-логопеди, сурдопедагоги, тифлопедагоги, реабілітологи та

інші спеціалісти, діяльність яких спрямована на забезпечення комплексного підходу до оцінювання та супроводу дітей [7].

Однією з ключових посад в інклюзивно-ресурсному центрі є директор. Він здійснює загальне керівництво діяльністю установи, організовує роботу працівників, забезпечує виконання нормативно-правових вимог, координує взаємодію з органами управління освітою, закладами освіти, установами охорони здоров'я та соціального захисту населення. Директор несе відповідальність за якість надання послуг, ведення документації, створення належних умов праці та забезпечення професійного розвитку працівників центру [7].

Важливу роль у діяльності ІРЦ відіграють фахівці (консультанти), які безпосередньо здійснюють комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини. Вони аналізують особливості фізичного, мовленнєвого, когнітивного, емоційно-вольового та соціального розвитку, визначають освітні труднощі та формують рекомендації щодо організації освітнього процесу. Результати їхньої роботи є підґрунтям для визначення рівня підтримки дитини та розроблення індивідуальної програми розвитку [8].

Особливе місце серед працівників ІРЦ займає практичний психолог. Його діяльність спрямована на вивчення особливостей психічного розвитку дитини, оцінювання її емоційного стану, рівня адаптації та соціальної взаємодії. Практичний психолог надає консультативну допомогу батькам і педагогам, бере участь у роботі команди психолого-педагогічного супроводу, сприяє створенню сприятливого психологічного клімату в освітньому середовищі [7].

Важливими членами команди ІРЦ є вчителі-логопеди та спеціальні педагоги. Їхня діяльність пов'язана з вивченням особливостей мовленнєвого розвитку дитини, визначенням характеру мовленнєвих порушень та наданням рекомендацій щодо організації логопедичного супроводу. Значна частина дітей з особливими освітніми потребами має труднощі мовленнєвого розвитку, тому своєчасна логопедична допомога є важливою умовою успішного навчання та соціалізації [2].

У роботі інклюзивно-ресурсних центрів важливе значення має міждисциплінарна взаємодія. Жоден фахівець не може повною мірою оцінити всі аспекти розвитку дитини самостійно. Саме тому комплексна оцінка здійснюється командою спеціалістів, кожен з яких аналізує певну сферу розвитку. Такий підхід дозволяє сформулювати цілісне уявлення про можливості та потреби дитини, а також розробити найбільш ефективні рекомендації щодо її підтримки [7].

Особливу увагу в діяльності ІРЦ приділено дотриманню професійно-етичних принципів. Робота з дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми сім'ями вимагає високого рівня професійної культури, толерантності, емпатії та відповідальності. Працівники інклюзивно-ресурсних центрів повинні поважати гідність кожної дитини, дотримуватися принципів гуманізму та недискримінації, забезпечувати конфіденційність отриманої інформації та уникати будь-яких проявів упередженого ставлення [5].

Одним із базових етичних принципів є принцип конфіденційності. Інформація про результати комплексної оцінки розвитку дитини, її особливі освітні потреби та інші персональні дані може використовуватися виключно в межах професійної діяльності та не підлягає розголошенню без згоди батьків або законних представників. Дотримання конфіденційності сприяє формуванню довірливих відносин між фахівцями центру та сім'єю дитини [7].

Не менш важливим є принцип партнерської взаємодії. Сучасний підхід до психолого-педагогічного супроводу передбачає активне залучення батьків до процесу прийняття рішень щодо навчання та розвитку дитини. Батьки виступають не лише отримувачами

послуг, а й рівноправними учасниками команди супроводу. Така співпраця сприяє підвищенню ефективності корекційно-розвиткової роботи та створює умови для забезпечення послідовності вимог до дитини в сім'ї та закладі освіти [6].

Для забезпечення належної організації роботи інклюзивно-ресурсних центрів важливе значення має ведення документації. Документація ІРЦ є офіційним підтвердженням проведеної роботи та забезпечує можливість моніторингу якості надання послуг. До основних документів належать журнали реєстрації звернень, заяви батьків, висновки про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, плани роботи, звіти про діяльність, інформаційно-аналітичні матеріали та інші документи, передбачені нормативно-правовими актами [7].

Особливе місце серед документації займає висновок про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини. Саме цей документ містить інформацію про особливості розвитку дитини, наявні освітні труднощі, визначений рівень підтримки та рекомендації щодо організації навчання. Висновок є підставою для створення інклюзивного середовища в закладі освіти та розроблення індивідуальної програми розвитку [8].

У сучасних умовах значна частина документації ведеться в електронній формі. Це забезпечує оперативність обробки інформації, спрощує взаємодію між різними установами та дозволяє здійснювати моніторинг результатів діяльності інклюзивно-ресурсних центрів на державному рівні. Використання електронних ресурсів також сприяє підвищенню доступності послуг для батьків та педагогів [7].

Ефективна діяльність ІРЦ неможлива без належного матеріально-технічного забезпечення. Відповідно до вимог нормативних документів, приміщення інклюзивно-ресурсного центру повинні бути доступними для всіх категорій дітей, у тому числі для осіб з порушеннями опорно-рухового апарату. Важливими складовими безбар'єрного середовища є наявність пандусів, поручнів, доступних санітарно-гігієнічних приміщень та інших елементів архітектурної доступності [3].

Кабінети ІРЦ мають бути оснащені сучасними діагностичними та корекційно-розвитковими матеріалами. До них належать психодіагностичні методики, навчально-розвивальні ігри, логопедичне обладнання, дидактичні матеріали, засоби альтернативної та додаткової комунікації, комп'ютерна техніка, мультимедійне обладнання та спеціалізовані програми для оцінювання й розвитку дітей [7].

Особливе значення має створення комфортного та безпечного середовища для проведення комплексної оцінки. Дитина повинна почуватися спокійно та впевнено під час взаємодії з фахівцями. Саме тому приміщення ІРЦ організуються таким чином, щоб сприяти позитивному емоційному настрою, зниженню рівня тривожності та встановленню довірливого контакту [3].

Одним із важливих напрямів діяльності інклюзивно-ресурсних центрів є міжвідомча взаємодія. Підтримка дитини з особливими освітніми потребами потребує координації зусиль різних установ і служб. ІРЦ активно співпрацюють із закладами дошкільної, загальної середньої та професійної освіти, закладами охорони здоров'я, соціальними службами, громадськими організаціями та іншими установами, діяльність яких пов'язана із захистом прав дітей [2].

Важливою складовою такої взаємодії є співпраця з командами психолого-педагогічного супроводу в закладах освіти. Фахівці ІРЦ беруть участь у засіданнях команд супроводу, надають методичні рекомендації щодо організації інклюзивного навчання, допомагають визначати освітні цілі та оцінювати ефективність реалізації індивідуальної програми розвитку [7].

Значну роль у розвитку інклюзивної освіти відіграють також ресурсні центри підтримки інклюзивної освіти, які здійснюють науково-методичний супровід діяльності ІРЦ. Вони організують підвищення кваліфікації фахівців, розробляють методичні матеріали, координують впровадження сучасних підходів до оцінювання та супроводу дітей з особливими освітніми потребами [2].

Таким чином, кадрове забезпечення, професійна компетентність працівників, дотримання етичних принципів, належне ведення документації, сучасне матеріально-технічне оснащення та ефективна міжвідомча взаємодія є необхідними умовами успішного функціонування інклюзивно-ресурсних центрів. Діяльність ІРЦ спрямована на забезпечення права кожної дитини на якісну освіту, створення умов для її гармонійного розвитку, соціальної інтеграції та максимальної реалізації особистісного потенціалу. У сучасній системі інклюзивної освіти інклюзивно-ресурсні центри виступають важливою ланкою, що поєднує інтереси дитини, сім'ї, закладу освіти та суспільства загалом, забезпечуючи комплексну підтримку дітей з особливими освітніми потребами відповідно до міжнародних стандартів та національного законодавства [7; 8].

Практичне заняття № 3 – 2 години

Дискусія: «Статус та принципи діяльності ІРЦ».

Питання для обговорення:

1. Який статус та функції ІРЦ?
2. Які фахівці входять до складу ІРЦ?
3. Які принципи діяльності ІРЦ?

Завдання для самостійної роботи

1. Розглянути положення про ІРЦ.
 2. Розглянути посадові обов'язки фахівців ІРЦ.
- Результати доповісти на практичному занятті.

Рекомендована література:

Основна: [1 - 9].

Модуль II. Організація та психолого-педагогічний супровід різних категорій дітей з ООП в умовах закладів освіти

Тема 4. Психолого-педагогічний супровід у системі раннього втручання.

Лекційне заняття №4 2 години

План

1. Теоретичні засади системи раннього втручання: сутність, мета, завдання та принципи організації раннього втручання.
2. Психолого-педагогічний супровід дітей раннього віку з порушеннями розвитку та ризиком їх виникнення.
3. Міждисциплінарний і сімейноцентрований підходи в системі раннього втручання. Роль батьків у процесі супроводу дитини.
4. Основні напрями та технології психолого-педагогічного і логопедичного супроводу дітей у програмах раннього втручання.

Теоретичний блок. Система раннього втручання є одним із найбільш ефективних напрямів підтримки дітей раннього віку з порушеннями розвитку або ризиком їх виникнення. Упродовж останніх десятиліть у багатьох країнах світу відбувся перехід від медичної моделі допомоги до комплексного міждисциплінарного підходу, орієнтованого не лише на дитину, а й на її сім'ю. Така тенденція зумовлена результатами численних наукових досліджень, які доводять, що перші роки життя є найбільш сприятливим періодом для розвитку мозку, формування мовлення, пізнавальної діяльності, соціальних навичок та емоційної сфери. Саме тому своєчасне виявлення труднощів розвитку та надання комплексної допомоги дитині і її родині є важливою умовою забезпечення подальшого успішного навчання, соціалізації та інтеграції в суспільство [1].

Раннє втручання розглядається як система медичних, психологічних, педагогічних, соціальних та реабілітаційних послуг, спрямованих на підтримку дітей від народження до чотирьох років, які мають порушення розвитку або ризик їх виникнення, а також їхніх сімей. Основною метою раннього втручання є забезпечення максимально можливого рівня розвитку дитини шляхом своєчасного виявлення труднощів, запобігання виникненню вторинних порушень та підтримки сім'ї в процесі виховання й розвитку дитини [1; 7].

Концепція раннього втручання ґрунтується на сучасних наукових уявленнях про пластичність дитячого мозку. Відомо, що в ранньому віці нервова система характеризується високою здатністю до адаптації та формування нових нейронних зв'язків. Саме тому корекційно-розвиткова допомога, розпочата в перші роки життя, є значно ефективнішою порівняно з втручаннями, які здійснюються в старшому дошкільному чи шкільному віці. Раннє виявлення труднощів розвитку дозволяє мінімізувати негативний вплив порушення на подальший розвиток дитини та створити умови для максимальної реалізації її потенційних можливостей [7].

Основними завданнями системи раннього втручання є раннє виявлення порушень розвитку або ризиків їх виникнення, проведення комплексної оцінки розвитку дитини, розроблення індивідуальної програми підтримки, надання психолого-педагогічних, логопедичних та соціальних послуг, підвищення батьківської компетентності та забезпечення міжвідомчої взаємодії різних служб і спеціалістів [1]. Важливим завданням є також підготовка дитини до подальшого включення в освітнє середовище, зокрема до переходу в заклад дошкільної освіти або іншу форму організованого навчання.

Одним із базових принципів раннього втручання є принцип сімейноцентрованості. Сучасні дослідження доводять, що ефективність будь-якої корекційно-розвиткової роботи значною мірою залежить від активної участі сім'ї. Саме батьки є найближчим соціальним оточенням дитини та мають найбільший вплив на її розвиток. Тому робота спеціалістів спрямовується не лише на дитину, а й на формування в батьків необхідних знань, умінь та навичок щодо підтримки її розвитку в повсякденному житті [6].

Іншим важливим принципом є міждисциплінарність. Особливості розвитку дитини раннього віку неможливо повною мірою оцінити з позицій лише однієї галузі знань. Саме тому до команди раннього втручання можуть входити психологи, спеціальні педагоги, логопеди, фізичні терапевти, ерготерапевти, соціальні працівники, лікарі та інші фахівці. Спільна робота спеціалістів забезпечує комплексне розуміння потреб дитини та дозволяє розробити ефективну

програму підтримки [7].

Важливе значення має принцип функціональної спрямованості допомоги. У системі раннього втручання увага приділяється не лише подоланню окремих порушень, а насамперед розвитку навичок, необхідних для повсякденного життя дитини. Йдеться про формування комунікативних умінь, навичок самообслуговування, взаємодії з дорослими та однолітками, розвитку гри, пізнавальної активності та самостійності. Такий підхід відповідає положенням Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків, яка акцентує увагу на функціонуванні дитини в реальних життєвих умовах [8].

Особливого значення в системі раннього втручання набуває психолого-педагогічний супровід. Під психолого-педагогічним супроводом розуміють комплексну діяльність фахівців, спрямовану на створення умов для оптимального розвитку дитини, підтримку її сім'ї та забезпечення успішної адаптації до соціального середовища [7]. Психолого-педагогічний супровід здійснюється на всіх етапах роботи з дитиною: від первинного виявлення труднощів до підготовки її до переходу в систему дошкільної освіти.

Першим етапом психолого-педагогічного супроводу є виявлення факторів ризику та оцінювання розвитку дитини. До групи ризику належать діти, які народилися передчасно, мають генетичні синдроми, ураження центральної нервової системи, сенсорні порушення або інші стани, що можуть негативно впливати на розвиток. Водночас труднощі розвитку можуть спостерігатися й у дітей без встановленого медичного діагнозу. Саме тому важливим завданням фахівців є своєчасне виявлення навіть незначних відхилень у розвитку та організація необхідної підтримки [1].

Після проведення комплексної оцінки розробляється індивідуальна програма раннього втручання. У програмі визначаються основні цілі роботи, пріоритетні напрями розвитку дитини, форми підтримки сім'ї та критерії оцінювання результативності. Важливо, щоб цілі програми були реалістичними, конкретними та орієнтованими на потреби конкретної дитини й її родини [7].

Значна увага в системі раннього втручання приділяється розвитку комунікації. Комунікативна діяльність є основою соціального розвитку дитини та важливим чинником її подальшого навчання. У дітей з особливими освітніми потребами часто спостерігаються труднощі мовленнєвого розвитку, порушення розуміння мовлення, обмежені можливості взаємодії з оточенням. Тому психолого-педагогічний супровід передбачає створення умов для розвитку різних форм комунікації, включаючи вербальні та альтернативні засоби спілкування [6].

Особливе місце в системі раннього втручання займає логопедичний супровід. Логопедична допомога спрямована на раннє виявлення мовленнєвих порушень, формування передумов мовленнєвого розвитку та розвиток комунікативної компетентності дитини. Відомо, що мовлення тісно пов'язане з розвитком мислення, пам'яті, уваги та соціальної взаємодії. Саме тому своєчасна логопедична підтримка сприяє гармонійному розвитку особистості загалом [6].

Логопедичний супровід у системі раннього втручання передбачає оцінювання стану мовленнєвого розвитку, визначення рівня сформованості комунікативних навичок, розвиток слухового сприймання, стимуляцію мовленнєвої активності та навчання батьків ефективним способам взаємодії з дитиною. Робота логопеда здійснюється переважно в природних життєвих

ситуаціях, що сприяє перенесенню сформованих навичок у повсякденне життя [1].

Не менш важливим напрямом психолого-педагогічного супроводу є розвиток пізнавальної діяльності. У ранньому віці відбувається інтенсивне формування сенсорних процесів, уваги, пам'яті, мислення та уяви. Діти з особливими освітніми потребами можуть мати труднощі у сприйманні інформації, орієнтуванні в навколишньому середовищі та засвоєнні нових способів діяльності. Тому спеціалісти використовують різноманітні ігрові, сенсорні та розвивальні технології, спрямовані на стимуляцію пізнавальної активності [7].

Особливого значення набуває розвиток емоційно-вольової сфери дитини. Успішна соціалізація значною мірою залежить від здатності розуміти власні емоції, регулювати поведінку та взаємодіяти з іншими людьми. Психологічний супровід спрямовується на формування позитивної самооцінки, розвиток емоційної стійкості та створення умов для успішної адаптації дитини до різних соціальних ситуацій [5].

У процесі раннього втручання важливу роль відіграє оцінювання результативності наданих послуг. Фахівці регулярно аналізують досягнення дитини, оцінюють ефективність застосованих методів роботи та за необхідності вносять зміни до індивідуальної програми підтримки. Такий підхід дозволяє забезпечити гнучкість і адресність допомоги відповідно до актуальних потреб дитини та її сім'ї [7].

Одним із ключових завдань системи раннього втручання є підготовка дитини до переходу в інклюзивне освітнє середовище. Перехід до закладу дошкільної освіти є важливим етапом у житті дитини та її сім'ї. Для багатьох дітей з особливими освітніми потребами цей процес може супроводжуватися труднощами адаптації, тому необхідною є попередня підготовка як самої дитини, так і педагогів закладу освіти [1].

Важливим аспектом такої підготовки є забезпечення наступності між службою раннього втручання та закладом дошкільної освіти. Передача інформації про особливості розвитку дитини, ефективні стратегії взаємодії та результати попередньої роботи сприяє створенню безперервної системи підтримки та забезпечує успішну адаптацію до нових умов [1].

Сучасні міжнародні дослідження свідчать про те, що програми раннього втручання позитивно впливають не лише на розвиток дітей, а й на якість життя їхніх сімей. Участь у таких програмах сприяє підвищенню батьківської компетентності, зниженню рівня стресу в сім'ї та формуванню позитивного ставлення до майбутнього дитини [9]. Батьки отримують можливість краще розуміти потреби своєї дитини, брати активну участь у процесі її розвитку та відчувати підтримку з боку фахівців.

Таким чином, система раннього втручання є важливим компонентом сучасної допомоги дітям з порушеннями розвитку або ризиком їх виникнення. Її ефективність забезпечується завдяки реалізації принципів сімейноцентрованості, міждисциплінарності, функціональної спрямованості та партнерської взаємодії. Психолого-педагогічний і логопедичний супровід у системі раннього втручання спрямований на забезпечення гармонійного розвитку дитини, підтримку її сім'ї, формування необхідних життєвих компетентностей та створення умов для успішного включення в інклюзивне освітнє середовище. Саме раннє виявлення труднощів розвитку та своєчасне надання комплексної допомоги дозволяють максимально реалізувати потенціал дитини, сприяють її соціальній інтеграції та

підвищують якість життя всієї родини [1; 6; 7; 9].

Практичне заняття № 4 – 2 години

Круглий стіл: «Раннє втручання».

Питання для обговорення:

1. Ціль, основне призначення та пріоритетний напрям раннього втручання.
2. Переваги системи раннього втручання.
3. Види, спрямованість та основні завдання програм раннього втручання.

Завдання для самостійної роботи

Проаналізувати успішний досвід впровадження моделі раннього втручання. Систематизувати інформацію про впровадження моделі раннього втручання, розроблену недержавною організацією – Інститутом раннього втручання (Г. В. Кукуруза та спів-автори).

Рекомендована література:

Основна: [1], [5], [6], [7], [9].

Тема 5. Психолого-педагогічна оцінка розвитку дітей з ООП.

Лекційне заняття №5 1 година

План

1. Теоретичні засади та принципи психолого-педагогічної оцінки розвитку дітей з особливими освітніми потребами.
2. Організація та основні напрями проведення психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини: оцінювання когнітивної, мовленнєвої, емоційно-вольової, сенсорної та фізичної сфер.
3. Використання результатів психолого-педагогічної оцінки для визначення особливих освітніх потреб, рівня підтримки та планування психолого-педагогічного супроводу дитини.

Теоретичний блок. Психолого-педагогічна оцінка розвитку дітей з особливими освітніми потребами є одним із ключових компонентів сучасної системи інклюзивної освіти. Від якості та об'єктивності проведеного оцінювання значною мірою залежить своєчасне виявлення освітніх труднощів, визначення особливих освітніх потреб дитини, вибір ефективних форм підтримки та створення умов для її успішного навчання і розвитку. У сучасній спеціальній педагогіці та психології оцінка розвитку розглядається не як процедура встановлення діагнозу, а як комплексний процес вивчення індивідуальних особливостей дитини, її сильних сторін, труднощів та потенційних можливостей [7].

Розвиток інклюзивної освіти в Україні сприяв переосмисленню традиційних

підходів до оцінювання дітей з особливими освітніми потребами. Якщо раніше основна увага приділялася встановленню медичного діагнозу та класифікації порушень, то сьогодні пріоритетним є вивчення функціонування дитини в реальних життєвих умовах. Такий підхід відповідає положенням Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків (МКФ-ДП), яка акцентує увагу на взаємодії між особливостями розвитку дитини та факторами навколишнього середовища [8].

Психолого-педагогічна оцінка є системою заходів, спрямованих на вивчення особливостей психофізичного розвитку дитини, рівня сформованості пізнавальної діяльності, мовлення, емоційно-вольової сфери, соціальної компетентності, сенсорних функцій та фізичного розвитку. Її результати дозволяють визначити освітні труднощі, встановити необхідний рівень підтримки та розробити рекомендації щодо організації освітнього процесу [7].

Одним із найважливіших принципів психолого-педагогічної оцінки є принцип комплексності. Жодна окрема методика або дослідження не може надати повного уявлення про особливості розвитку дитини. Саме тому оцінювання здійснюється командою фахівців, які досліджують різні сфери розвитку та спільно формують висновок щодо особливих освітніх потреб дитини [8].

Принцип індивідуального підходу передбачає врахування вікових, психологічних, соціальних та культурних особливостей кожної дитини. Важливо не лише визначити труднощі розвитку, а й виявити сильні сторони особистості, на які можна спиратися в процесі навчання та корекційно-розвиткової роботи. Орієнтація на потенційні можливості дитини дозволяє створити умови для її максимальної самореалізації [7].

Важливе значення має принцип динамічності оцінювання. Розвиток дитини є постійним процесом, тому результати оцінки не можуть вважатися остаточними. Фахівці повинні регулярно аналізувати зміни в розвитку, оцінювати ефективність застосованих методів підтримки та за потреби коригувати індивідуальну програму розвитку [4].

Принцип гуманістичної спрямованості передбачає повагу до особистості дитини, визнання її унікальності та забезпечення психологічного комфорту під час проведення оцінювання. Дослідження повинно відбуватися в доброзичливій атмосфері, що сприяє встановленню довірливого контакту між фахівцем і дитиною. Важливо уникати ситуацій, які можуть викликати тривогу, страх або відчуття неуспішності [5].

Організація психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини передбачає декілька взаємопов'язаних етапів. Перший етап пов'язаний зі збором інформації про дитину. Фахівці аналізують медичну документацію, вивчають результати попередніх обстежень, проводять бесіди з батьками та педагогами. Така інформація допомагає сформулювати первинне уявлення про особливості розвитку дитини та визначити основні напрями подальшого дослідження [7].

Важливим джерелом інформації є батьки, які найкраще знають особливості поведінки дитини в різних життєвих ситуаціях. Під час бесіди з'ясовуються особливості раннього розвитку, стан здоров'я, умови виховання, характер взаємодії з членами сім'ї, інтереси та захоплення дитини. Отримані дані дозволяють більш об'єктивно оцінити її функціонування та визначити фактори, які можуть впливати на розвиток [6].

Наступним етапом є безпосереднє психолого-педагогічне обстеження. Воно включає спостереження за діяльністю дитини, виконання спеціально підібраних завдань, використання психодіагностичних методик та аналіз продуктів діяльності. Вибір методів залежить від віку дитини, її індивідуальних особливостей та мети дослідження [7].

Одним із найважливіших напрямів психолого-педагогічної оцінки є дослідження когнітивного розвитку. Когнітивна сфера охоплює процеси сприймання, уваги, пам'яті, мислення, уяви та мовлення. Саме ці психічні процеси забезпечують успішне засвоєння навчального матеріалу та формування життєвих компетентностей. Під час оцінювання фахівці визначають рівень розвитку пізнавальних процесів, здатність до навчання, особливості виконання інтелектуальних завдань та наявність труднощів у засвоєнні нової інформації [7].

Особливу увагу приділяють оцінюванню уваги. Недостатній розвиток уваги може негативно впливати на успішність навчання та соціальну адаптацію. Під час дослідження визначаються обсяг, стійкість, концентрація, переключення та розподіл уваги. Аналіз цих показників дозволяє виявити труднощі, характерні для дітей із затримкою психічного розвитку, розладами аутистичного спектра, синдромом дефіциту уваги та гіперактивності та іншими порушеннями розвитку [8].

Важливим компонентом когнітивного розвитку є пам'ять. Фахівці оцінюють особливості слухової, зорової, короткочасної та довготривалої пам'яті, здатність до запам'ятовування та відтворення інформації. Результати такого дослідження дозволяють визначити ефективні способи подання навчального матеріалу та необхідність використання спеціальних педагогічних прийомів [7].

Одним із центральних напрямів психолого-педагогічної оцінки є вивчення мовленнєвого розвитку дитини. Мовлення виконує не лише комунікативну, а й пізнавальну функцію, тому його рівень значною мірою впливає на успішність навчання та соціалізації. Оцінюванню підлягають розуміння зверненого мовлення, словниковий запас, граматична будова мовлення, звуковимова, зв'язне мовлення та комунікативна активність [8].

Особливе значення мовленнєва оцінка має для дітей із тяжкими порушеннями мовлення, розладами аутистичного спектра, синдромом Дауна, порушеннями слуху та іншими категоріями дітей з особливими освітніми потребами. Результати оцінювання є основою для планування логопедичного супроводу та визначення необхідності використання альтернативної або додаткової комунікації [6].

Наступним важливим напрямом є оцінювання емоційно-вольової сфери. Емоційний розвиток дитини безпосередньо впливає на її поведінку, мотивацію до навчання та соціальну взаємодію. У процесі оцінювання вивчаються особливості емоційних реакцій, рівень тривожності, самооцінка, здатність до саморегуляції, особливості поведінки в різних ситуаціях [5].

Дослідження емоційно-вольової сфери є особливо актуальним для дітей із розладами аутистичного спектра, поведінковими порушеннями та затримкою психічного розвитку. Вчасне виявлення труднощів дозволяє організувати психологічну підтримку та попередити виникнення вторинних проблем у розвитку особистості [7].

Важливим компонентом психолого-педагогічної оцінки є вивчення соціального розвитку дитини. Соціальна компетентність визначає здатність встановлювати контакти з однолітками та дорослими, дотримуватися соціальних норм, брати

участь у колективній діяльності та адаптуватися до нових умов. Під час оцінювання аналізуються особливості спілкування, соціальної взаємодії, поведінки в групі та рівень сформованості соціально-побутових навичок [7].

Особливого значення набуває оцінювання ігрової діяльності, особливо у дітей дошкільного віку. Гра є провідною діяльністю дитини дошкільного віку та важливим показником її психічного розвитку. Спостереження за грою дозволяє отримати цінну інформацію про рівень розвитку уяви, комунікації, пізнавальної активності та соціальних навичок [8].

Психолого-педагогічна оцінка передбачає також вивчення сенсорного розвитку. Сенсорна сфера охоплює особливості зорового, слухового, тактильного, вестибулярного та пропріоцептивного сприймання. Порушення сенсорної інтеграції можуть суттєво впливати на поведінку, навчання та адаптацію дитини. Саме тому виявлення сенсорних труднощів є важливим складником комплексного оцінювання [7].

Не менш важливим є оцінювання фізичного розвитку дитини. Аналізуються особливості загальної та дрібної моторики, координація рухів, рівень фізичної витривалості та самостійності у виконанні повсякденних дій. Отримані результати дозволяють визначити потребу в додатковій фізичній реабілітації або адаптації освітнього середовища [8].

Після завершення всіх етапів обстеження здійснюється узагальнення отриманих результатів. Фахівці аналізують сильні сторони розвитку дитини, наявні труднощі та фактори середовища, які можуть впливати на її навчання і соціалізацію. Особлива увага приділяється не лише проблемам, а й ресурсам, які можуть бути використані для підтримки розвитку [7].

Результати психолого-педагогічної оцінки є підставою для визначення особливих освітніх потреб дитини. Особливі освітні потреби розглядаються як потреби у додатковій підтримці, адаптації освітнього процесу або використанні спеціальних методів навчання, необхідних для забезпечення рівного доступу до освіти [8].

Важливим результатом оцінювання є визначення рівня підтримки, який потребує дитина. Відповідно до сучасних нормативних документів рівень підтримки визначається залежно від складності освітніх труднощів та обсягу необхідної допомоги. Це дозволяє забезпечити адресність підтримки та ефективне використання ресурсів закладу освіти [8].

На основі результатів оцінювання розробляється індивідуальна програма розвитку. У ній визначаються освітні цілі, адаптації та модифікації навчального матеріалу, необхідні корекційно-розвиткові послуги, форми взаємодії з батьками та критерії оцінювання досягнень дитини. Індивідуальна програма розвитку є важливим інструментом реалізації принципу індивідуалізації навчання [7].

Суттєве значення результати психолого-педагогічної оцінки мають і для педагогів. Вони дозволяють обирати найбільш ефективні методи навчання, адаптувати освітнє середовище, використовувати спеціальні педагогічні технології та забезпечувати успішне включення дитини до освітнього процесу [2].

Таким чином, психолого-педагогічна оцінка розвитку дітей з особливими освітніми потребами є комплексним процесом, спрямованим на виявлення індивідуальних особливостей розвитку, визначення освітніх труднощів та ресурсів дитини. Вона ґрунтується на принципах комплексності, індивідуального підходу, гуманістичної спрямованості та динамічності, охоплює оцінювання когнітивної,

мовленнєвої, емоційно-вольової, соціальної, сенсорної та фізичної сфер розвитку. Результати оцінювання є основою для визначення особливих освітніх потреб, рівня підтримки, планування психолого-педагогічного супроводу та створення умов для успішного навчання, соціалізації й гармонійного розвитку дитини в інклюзивному освітньому середовищі [4; 7; 8].

Практичне заняття № 5 –4 години

Семинар-практикум: «Психолого-педагогічна оцінка розвитку дітей з особливими освітніми потребами» - 2 години

Питання для обговорення:

1. Які сучасні методики психолого-педагогічного вивчення дитини з ООП?
- 2.. Яка процедура психолого-педагогічного вивчення дитини з ООП?

Завдання для самостійної роботи

Описати очікувані результати психолого-педагогічного вивчення дитини з ООП. Результати доповісти на практичному занятті.

Вирішення практичних завдань: «Надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг різним категоріям дітей з ООП» - 2 години

Питання для обговорення:

1. Які основні труднощі виникають у процесі надання психолого-педагогічних послуг дітям із різними нозологіями, і як їх можна подолати?
2. Як забезпечити індивідуалізацію та диференціацію корекційно-розвиткових занять для дітей з різними освітніми потребами?
3. У чому полягає роль міждисциплінарної команди (психолога, логопеда, дефектолога, соціального педагога) у процесі супроводу дитини з ООП?
4. Які форми та методи взаємодії з батьками найбільш ефективні у процесі надання корекційно-розвиткових послуг?
5. Як оцінити ефективність психолого-педагогічного та корекційно-розвиткового супроводу дитини з ООП у закладі освіти?

Завдання для самостійної роботи

Аналіз кейсу. Ознайомитися з описом дитини з певною категорією ООП (наприклад, РАС, порушення мовлення чи слуху) та запропонувати стратегії психолого-педагогічного та корекційно-розвиткового супроводу.

Групове обговорення.

У малих групах визначити ефективні методи роботи з дітьми різних нозологій і представити результати у вигляді таблиці «Категорія дітей з ООП — Методи/Прийоми роботи».

Рольова гра. Відпрацювати ситуацію співпраці між педагогом і батьками у процесі планування корекційно-розвиткових занять для дитини.

Рефлексивне завдання. Написати коротке есе (5–7 речень) на тему: «Які чинники найбільше впливають на ефективність психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП?»

Рекомендована література:

Основна: [2], [4], [5], [6], [7], [8].

Тема 6. Моделювання індивідуальної програми розвитку дитини з ООП.

Лекційне заняття №6 1 година

План

1. Індивідуальна програма розвитку як основний інструмент організації психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами: мета, завдання, структура та нормативно-правові засади розроблення.
2. Командний підхід до створення індивідуальної програми розвитку: роль фахівців, педагогів і батьків у визначенні освітніх потреб та плануванні індивідуальної освітньої траєкторії дитини.
3. Моделювання та реалізація індивідуальної програми розвитку: визначення цілей, адаптація й модифікація освітнього процесу, моніторинг результативності та коригування ІПР.

Теоретичний блок. Одним із найважливіших завдань сучасної інклюзивної освіти є забезпечення кожній дитині можливості отримувати якісну освіту відповідно до її індивідуальних потреб, можливостей та потенціалу розвитку. Реалізація цього завдання потребує створення спеціальних умов навчання, організації комплексної підтримки та використання індивідуалізованого підходу до освітнього процесу. Провідним інструментом такої індивідуалізації виступає індивідуальна програма розвитку (ІПР), яка є основою організації психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі освіти [2].

У сучасній системі інклюзивної освіти індивідуальна програма розвитку розглядається як комплексний документ, що визначає особливості організації освітнього процесу для конкретної дитини, окреслює її освітні потреби, необхідні адаптації та модифікації, перелік психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг, а також очікувані результати навчання та розвитку. ІПР забезпечує реалізацію принципів індивідуалізації, доступності та рівності освітніх можливостей для дітей з особливими освітніми потребами [7].

Необхідність створення індивідуальної програми розвитку зумовлена різноманітністю особливих освітніх потреб дітей. Навіть за наявності однакового діагнозу діти можуть суттєво відрізнятися за рівнем розвитку, навчальними можливостями, темпом засвоєння знань, особливостями поведінки та соціальної взаємодії. Саме тому стандартизовані підходи до навчання не завжди забезпечують належні умови для їхнього успішного розвитку. ІПР дозволяє врахувати індивідуальні особливості кожної дитини та створити максимально сприятливе освітнє середовище [2].

Нормативно-правовою основою розроблення індивідуальної програми розвитку є Закон України «Про освіту», Закон України «Про повну загальну середню освіту»,

Постанова Кабінету Міністрів України щодо організації інклюзивного навчання, а також рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо діяльності команд психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. Відповідно до чинного законодавства ІПР розробляється для кожної дитини з особливими освітніми потребами, яка навчається в інклюзивному класі або групі [2].

Основною метою індивідуальної програми розвитку є забезпечення комплексної підтримки дитини шляхом визначення освітніх цілей, планування необхідних заходів психолого-педагогічного супроводу та координації діяльності всіх учасників освітнього процесу. ІПР спрямована не лише на досягнення навчальних результатів, а й на розвиток комунікативних, соціальних, емоційних та життєвих компетентностей дитини [7].

Серед основних завдань індивідуальної програми розвитку можна виокремити визначення актуального рівня розвитку дитини, виявлення її сильних сторін та труднощів, встановлення короткострокових і довгострокових цілей розвитку, планування адаптацій та модифікацій освітнього процесу, організацію корекційно-розвиткових послуг, забезпечення взаємодії між усіма учасниками команди супроводу та здійснення моніторингу результативності освітньої діяльності [4].

Важливо підкреслити, що ІПР не є статичним документом. Вона постійно оновлюється та коригується відповідно до змін у розвитку дитини, результатів навчання та ефективності застосованих методів підтримки. Саме тому індивідуальна програма розвитку має динамічний характер і забезпечує гнучкість освітнього процесу [7].

Основою для створення ІПР є результати комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини. Таке оцінювання дозволяє визначити рівень сформованості когнітивних процесів, мовлення, емоційно-вольової сфери, соціальної компетентності, фізичного розвитку та інших важливих складових функціонування дитини. Особливе значення мають висновки інклюзивно-ресурсного центру, які містять рекомендації щодо організації освітнього процесу та необхідного рівня підтримки [8].

Одним із ключових принципів розроблення ІПР є принцип командної взаємодії. Створення індивідуальної програми розвитку здійснюється командою психолого-педагогічного супроводу, до складу якої входять керівник закладу освіти або його представник, вчитель, асистент вчителя, практичний психолог, соціальний педагог, логопед, дефектолог, реабілітолог та інші фахівці залежно від потреб дитини. Обов'язковими учасниками команди є також батьки або законні представники дитини [7].

Командний підхід забезпечує комплексне бачення особливостей розвитку дитини та дозволяє враховувати різні аспекти її життєдіяльності. Кожен член команди виконує власну функцію в процесі розроблення та реалізації ІПР. Учитель оцінює навчальні досягнення та освітні труднощі дитини, практичний психолог аналізує особливості психічного розвитку та емоційного стану, логопед визначає рівень мовленнєвого розвитку, а батьки надають інформацію про поведінку та потреби дитини в домашньому середовищі [6].

Особлива роль у процесі моделювання ІПР належить батькам. Сучасна інклюзивна освіта ґрунтується на принципі партнерства між сім'єю та закладом освіти. Батьки є важливими джерелами інформації про інтереси, сильні сторони та труднощі дитини. Вони беруть участь у визначенні пріоритетних напрямів розвитку, погодженні цілей ІПР та оцінюванні досягнутих результатів [6].

Процес створення індивідуальної програми розвитку починається з аналізу інформації про дитину. Команда супроводу вивчає результати комплексної оцінки, аналізує рівень навчальних досягнень, спостерігає за поведінкою дитини в освітньому

середовищі та визначає її актуальні потреби. Особливу увагу приділяють не лише труднощам, а й сильним сторонам, які можуть стати ресурсом для подальшого розвитку [7].

Наступним етапом є формулювання цілей розвитку. Цілі ІПР повинні бути конкретними, досяжними, вимірюваними та орієнтованими на практичні результати. Вони можуть стосуватися навчальної діяльності, розвитку мовлення, соціальної взаємодії, самостійності, емоційної регуляції або інших сфер розвитку. Важливо, щоб цілі відповідали актуальному рівню можливостей дитини та враховували її потенціал [4].

У практиці інклюзивної освіти доцільно використовувати короткострокові та довгострокові цілі. Довгострокові цілі визначають загальні напрями розвитку на навчальний рік, тоді як короткострокові конкретизують окремі етапи досягнення бажаних результатів. Такий підхід дозволяє здійснювати систематичний моніторинг прогресу та своєчасно коригувати освітню діяльність [7].

Важливим структурним компонентом ІПР є визначення необхідних адаптацій та модифікацій освітнього процесу. Адаптація передбачає зміну способів подання навчального матеріалу, організації навчання або освітнього середовища без зміни змісту навчальної програми. Наприклад, дитині можуть надаватися додаткові пояснення, візуальні підказки, більше часу на виконання завдань або спеціально обладнане робоче місце [2].

На відміну від адаптації, модифікація передбачає зміну змісту навчальної програми відповідно до можливостей дитини. Це може стосуватися спрощення навчального матеріалу, зменшення обсягу завдань або перегляду очікуваних результатів навчання. Модифікації застосовуються у випадках, коли стандартна програма є надто складною для засвоєння навіть за умов використання адаптацій [2].

Важливим компонентом ІПР є визначення переліку психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг. До таких послуг можуть належати заняття з практичним психологом, логопедом, дефектологом, реабілітологом або іншими фахівцями. Вибір конкретних послуг залежить від особливостей розвитку та освітніх потреб дитини [7].

Особливе значення в структурі ІПР має логопедичний супровід. Для дітей із порушеннями мовлення визначаються напрями логопедичної роботи, очікувані результати та форми взаємодії між логопедом, педагогами та батьками. Логопедичний супровід сприяє розвитку комунікативної компетентності, що є важливою передумовою успішного навчання та соціалізації [6].

У сучасних умовах особливої актуальності набуває використання Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я дітей і підлітків під час розроблення ІПР. МКФ-ДП дозволяє оцінювати не лише порушення розвитку, а й рівень функціонування дитини в різних сферах життя. Такий підхід сприяє формуванню більш об'єктивного уявлення про потреби дитини та забезпечує орієнтацію на розвиток її життєвих компетентностей [8].

Важливою складовою моделювання ІПР є створення сприятливого освітнього середовища. Освітнє середовище повинно бути безпечним, доступним та комфортним для всіх дітей. Особливого значення набуває організація простору класу, використання допоміжних засобів навчання, забезпечення архітектурної доступності та створення позитивного психологічного клімату [3].

Ефективність реалізації ІПР значною мірою залежить від рівня професійної компетентності педагогів. Учителі повинні володіти знаннями щодо особливостей розвитку дітей різних нозологічних груп, сучасних технологій інклюзивного навчання

та методів індивідуалізації освітнього процесу. Важливими є також навички командної взаємодії та співпраці з батьками [5].

Після затвердження індивідуальної програми розвитку розпочинається етап її реалізації. Усі учасники команди супроводу виконують визначені завдання та здійснюють систематичне спостереження за розвитком дитини. Особлива увага приділяється оцінюванню досягнення поставлених цілей та ефективності застосованих форм підтримки [7].

Моніторинг реалізації ІПР є обов'язковою складовою психолого-педагогічного супроводу. Він передбачає регулярне відстеження динаміки розвитку дитини, аналіз навчальних досягнень, оцінювання рівня сформованості життєвих компетентностей та визначення ефективності корекційно-розвиткових заходів. Отримані результати використовуються для внесення змін до індивідуальної програми розвитку [4].

Коригування ІПР здійснюється у випадках, коли поставлені цілі вже досягнуті, втратили актуальність або потребують уточнення. Гнучкість програми дозволяє своєчасно реагувати на зміни в розвитку дитини та забезпечувати відповідність освітнього процесу її актуальним потребам [7].

Сучасні дослідження свідчать, що якісно розроблена та реалізована індивідуальна програма розвитку позитивно впливає на навчальні досягнення дітей з особливими освітніми потребами, сприяє формуванню соціальної компетентності, розвитку самостійності та покращенню адаптації до освітнього середовища [9]. Водночас ефективність ІПР залежить від узгодженості дій усіх учасників команди супроводу та активної участі сім'ї в освітньому процесі.

Таким чином, індивідуальна програма розвитку є основним інструментом організації психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. Вона забезпечує реалізацію принципів індивідуалізації, комплексності та партнерської взаємодії, сприяє координації діяльності всіх учасників освітнього процесу та створює умови для максимальної реалізації потенційних можливостей дитини. Моделювання ІПР передбачає визначення освітніх потреб, постановку цілей розвитку, планування адаптацій і модифікацій, організацію корекційно-розвиткових послуг та систематичний моніторинг результатів. Саме завдяки індивідуальній програмі розвитку забезпечується адресна підтримка дитини, її успішне навчання, соціалізація та гармонійний особистісний розвиток в інклюзивному освітньому середовищі [2; 4; 7; 8].

Практичне заняття № 6 – 4 години

Семінар: «Моделювання індивідуальної програми розвитку дитини з ООП» - 2 години

Питання для обговорення:

1. Індивідуальна програма розвитку як основний документ психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами: мета, завдання, структура та нормативно-правові засади розроблення.

2. Команда психолого-педагогічного супроводу та її роль у створенні й реалізації індивідуальної програми розвитку: функції педагогів, фахівців інклюзивно-ресурсного центру та батьків.

3. Особливості моделювання індивідуальної програми розвитку: визначення освітніх потреб дитини, формулювання цілей, добір адаптацій і модифікацій освітнього процесу та оцінювання результативності ІПР.

Завдання для самостійної роботи

Розробіть модель індивідуальної програми розвитку дитини з ООП. Результати доповіді на практичному занятті.

Вирішення практичних завдань: «Адаптація та модифікація освітніх програм та організація розвитку середовища» - 2 години

Питання для обговорення:

1. У чому різниця між адаптацією та модифікацією освітніх програм для дітей з ООП, і які приклади можна навести?
2. Які принципи варто враховувати під час організації розвитку середовища у закладі освіти?
3. Як забезпечити баланс між індивідуальними потребами дитини з ООП та загальними вимогами освітньої програми?
4. Які ресурси (кадрові, матеріально-технічні, методичні) є найбільш значущими для ефективної адаптації освітнього процесу?
5. Які інноваційні підходи та технології можна застосовувати для створення інклюзивного розвитку середовища?

Завдання для самостійної роботи

Аналіз навчального матеріалу.

Опрацювати фрагмент освітньої програми (наприклад, з математики чи української мови для початкової школи) та запропонувати варіанти його адаптації для дитини з порушенням слуху чи зору.

Модифікація завдань. Взяти приклад завдань із підручника і розробити їх модифіковані варіанти для учня з інтелектуальними порушеннями.

Проектування розвитку середовища. У групах скласти схему або план організації інклюзивного класу (розташування меблів, зонування простору, використання наочності й технічних засобів).

Порівняльна таблиця. Створити таблицю «Адаптація – Модифікація» із прикладами завдань, методів чи форм організації навчання для дітей з різними нозологіями.

Кейс-метод.

Отримати опис конкретної дитини з ООП (наприклад, з РАС або порушеннями опорно-рухового апарату) та розробити пропозиції щодо адаптації освітньої програми й умов класного середовища.

Рекомендована література:

Основна: [2-9].

Тема 7. Психолого-педагогічний супровід дітей з ООП у закладах освіти.

Лекційне заняття №7 2 години

План

1. Організація психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах освіти: мета, завдання, принципи та діяльність команди супроводу.
2. Особливості психолого-педагогічного та логопедичного супроводу дітей з порушеннями слуху, зору, мовлення, опорно-рухового апарату та інтелектуального розвитку.
3. Психолого-педагогічний та логопедичний супровід дітей з розладами аутистичного спектра, затримкою психічного розвитку та складними порушеннями розвитку.
4. Взаємодія закладу освіти, інклюзивно-ресурсного центру та сім'ї в процесі психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами.

Теоретичний блок. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами є одним із ключових напрямів реалізації інклюзивної освіти та важливою умовою забезпечення права кожної дитини на якісну освіту. У сучасних умовах розвитку освітньої системи України пріоритетним завданням стає створення безбар'єрного освітнього середовища, у якому кожна дитина незалежно від особливостей психофізичного розвитку має можливість навчатися, розвиватися та брати активну участь у житті колективу. Саме психолого-педагогічний супровід забезпечує комплексну підтримку дитини, спрямовану на подолання освітніх труднощів, розвиток її потенційних можливостей та успішну соціалізацію [2].

Поняття психолого-педагогічного супроводу розглядається як система професійної діяльності педагогічних працівників та інших фахівців, спрямована на створення умов для успішного навчання, виховання, розвитку та соціальної адаптації дитини з особливими освітніми потребами. Такий супровід має комплексний характер і передбачає взаємодію педагогів, практичних психологів, логопедів, дефектологів, соціальних педагогів, асистентів учителя, батьків та інших учасників освітнього процесу [7].

Основною метою психолого-педагогічного супроводу є забезпечення максимально сприятливих умов для реалізації освітніх потреб дитини, формування її життєвих компетентностей, розвитку самостійності та успішного включення в соціальне середовище. Досягнення цієї мети потребує комплексного підходу, що враховує індивідуальні особливості розвитку кожної дитини та передбачає постійне вдосконалення освітнього процесу відповідно до її потреб [7].

Серед основних завдань психолого-педагогічного супроводу слід виокремити виявлення особливих освітніх потреб дитини, визначення рівня підтримки, організацію індивідуалізованого навчання, проведення корекційно-розвиткової роботи, формування позитивного соціально-психологічного клімату в колективі, підтримку батьків та координацію діяльності всіх учасників освітнього процесу [2].

Психолого-педагогічний супровід ґрунтується на низці важливих принципів. Одним із провідних є принцип індивідуального підходу, який передбачає врахування

особливостей розвитку, здібностей, інтересів та потреб кожної дитини. Не менш важливим є принцип комплексності, що забезпечує узгоджену діяльність різних фахівців у процесі підтримки дитини. Значну роль відіграють також принципи гуманізму, партнерства, доступності, наступності та безперервності супроводу [7].

Організація психолого-педагогічного супроводу в закладах освіти здійснюється командою психолого-педагогічного супроводу. До її складу входять директор або заступник директора закладу освіти, педагог, асистент учителя, практичний психолог, соціальний педагог, логопед, спеціальний педагог, реабілітолог та інші фахівці залежно від потреб дитини. Обов'язковими учасниками команди є батьки або законні представники дитини [2].

Команда супроводу виконує низку важливих функцій. Насамперед вона аналізує результати комплексної оцінки розвитку дитини, визначає її особливі освітні потреби, бере участь у розробленні індивідуальної програми розвитку та здійснює моніторинг її реалізації. Важливим завданням команди є також забезпечення узгодженості дій усіх учасників освітнього процесу та створення умов для успішної адаптації дитини до освітнього середовища [7].

Особливого значення набуває діяльність асистента вчителя, який сприяє організації освітнього процесу, допомагає дитині виконувати навчальні завдання, підтримує її соціальну взаємодію та бере участь у реалізації індивідуальної програми розвитку. Водночас асистент не замінює вчителя, а забезпечує додаткову підтримку дитини в процесі навчання [2].

Важливу роль у системі супроводу відіграє практичний психолог. Його діяльність спрямована на вивчення особливостей психічного розвитку дитини, проведення психологічної діагностики, профілактику емоційних і поведінкових труднощів, консультування педагогів та батьків. Психолог також бере участь у формуванні сприятливого психологічного клімату в дитячому колективі та розвитку толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами [5].

Одним із важливих напрямів психолого-педагогічного супроводу є робота з дітьми, які мають порушення зору. Такі діти можуть відчувати труднощі у сприйманні візуальної інформації, орієнтуванні в просторі, формуванні навчальних навичок та соціальній взаємодії. Організація супроводу передбачає створення доступного освітнього середовища, використання спеціальних технічних засобів навчання, адаптацію навчальних матеріалів та проведення корекційно-розвиткової роботи, спрямованої на розвиток компенсаторних механізмів [2].

Особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями слуху визначаються специфікою сприймання мовленнєвої інформації. Основними напрямками роботи є розвиток слухового сприймання, формування усного та писемного мовлення, розвиток комунікативної компетентності та забезпечення доступності освітнього контенту. Важливого значення набуває використання жестової мови, технічних засобів підсилення звуку та спеціальних методик навчання [7].

Окремої уваги потребують діти з порушеннями мовлення. Мовленнєві труднощі можуть негативно впливати на навчальну діяльність, комунікацію та соціалізацію дитини. Тому важливим компонентом супроводу є логопедична допомога, яка спрямована на розвиток мовленнєвих функцій, формування правильної звуковимови, збагачення словникового запасу, удосконалення граматичної будови мовлення та розвиток зв'язного мовлення [7].

Логопедичний супровід є невід'ємною складовою комплексної підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Його основна мета полягає не лише у виправленні

мовленнєвих порушень, а й у розвитку комунікативної компетентності дитини, формуванні навичок ефективної взаємодії з оточенням та забезпеченні успішного засвоєння освітньої програми. Особливої актуальності логопедичний супровід набуває в роботі з дітьми із загальним недорозвитком мовлення, тяжкими порушеннями мовлення, розладами аутистичного спектра та інтелектуальними порушеннями [6].

Психолого-педагогічний супровід дітей із порушеннями опорно-рухового апарату спрямовується на забезпечення фізичної доступності освітнього середовища, розвиток самостійності, підтримку навчальної діяльності та соціальної інтеграції. Такі діти можуть потребувати спеціального обладнання, адаптації простору, допоміжних технічних засобів та індивідуалізованого підходу до організації навчання [2].

Значної уваги потребують діти з порушеннями інтелектуального розвитку. Для них характерними є труднощі у формуванні пізнавальної діяльності, засвоєнні навчального матеріалу, розвитку мовлення та соціальної компетентності. Організація супроводу передбачає використання адаптованих або модифікованих освітніх програм, спеціальних методів навчання, систематичної корекційно-розвиткової роботи та підтримки соціальної адаптації [7].

Особливе місце в системі інклюзивної освіти займає супровід дітей з розладами аутистичного спектра. Для цієї категорії дітей характерними є труднощі соціальної взаємодії, комунікації, гнучкості поведінки та адаптації до змін. Психолого-педагогічний супровід таких дітей спрямовується на розвиток соціально-комунікативних навичок, формування функціональної комунікації, подолання небажаних форм поведінки та створення передбачуваного освітнього середовища [7].

У роботі з дітьми з розладами аутистичного спектра особливо ефективними є візуальна підтримка, структуроване навчання, використання соціальних історій та альтернативної комунікації. Важливим є також навчання педагогів і батьків ефективним стратегіям взаємодії з дитиною [2].

Окрему групу становлять діти із затримкою психічного розвитку. Для них характерними є уповільнений темп формування пізнавальної діяльності, труднощі концентрації уваги, недостатній рівень довільної регуляції поведінки та навчальної діяльності. Психолого-педагогічний супровід таких дітей передбачає стимулювання пізнавальної активності, розвиток навчальної мотивації, формування довільності психічних процесів та підтримку позитивної самооцінки [7].

Особливу складність становить організація супроводу дітей зі складними порушеннями розвитку, які мають поєднання кількох первинних порушень. У таких випадках необхідний максимально індивідуалізований підхід, що враховує особливості кожного компонента порушення та їх взаємний вплив на розвиток дитини. Робота команди супроводу спрямовується на формування життєво важливих компетентностей, розвиток комунікації, самостійності та соціальної активності [7].

Необхідною умовою ефективного психолого-педагогічного супроводу є співпраця із сім'єю. Сучасні дослідження підтверджують, що активна участь батьків у процесі навчання та розвитку дитини позитивно впливає на результати освітньої діяльності та соціалізації [6]. Батьки є рівноправними членами команди супроводу та беруть участь у розробленні індивідуальної програми розвитку, визначенні пріоритетних цілей та оцінюванні досягнутих результатів.

Важливим напрямом роботи є психолого-педагогічна підтримка батьків. Народження та виховання дитини з особливими освітніми потребами часто супроводжується емоційними переживаннями, підвищеним рівнем тривожності та необхідністю адаптації до нових життєвих умов. Тому психологічне консультування,

просвітницька діяльність та підтримка сім'ї є важливими складовими системи супроводу [6].

Значну роль у забезпеченні якісного психолого-педагогічного супроводу відіграють інклюзивно-ресурсні центри. Фахівці ІРЦ здійснюють комплексну оцінку розвитку дітей, визначають особливі освітні потреби, надають рекомендації щодо організації освітнього процесу та консультують педагогічних працівників і батьків [8]. Співпраця закладу освіти та ІРЦ забезпечує наступність і системність підтримки дитини.

Ефективність психолого-педагогічного супроводу значною мірою залежить від створення позитивного та безпечного освітнього середовища. Освітній простір має бути доступним, комфортним та орієнтованим на потреби всіх учасників освітнього процесу. Важливими складовими такого середовища є безбар'єрність, психологічна безпека, взаємоповага та толерантність [3].

Суттєву роль відіграє формування інклюзивної культури закладу освіти. Інклюзивна культура передбачає визнання цінності кожної людини, повагу до різноманітності, готовність до співпраці та підтримки. Саме вона створює підґрунтя для успішної інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в освітнє середовище та суспільство загалом [2].

Отже, психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами у закладах освіти є комплексною системою професійної діяльності, спрямованою на забезпечення умов для повноцінного розвитку, навчання та соціалізації дитини. Його ефективність забезпечується завдяки командному підходу, індивідуалізації освітнього процесу, використанню спеціальних методів підтримки, активній взаємодії з батьками та співпраці з інклюзивно-ресурсними центрами. Особливого значення набуває організація супроводу різних категорій дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з порушеннями слуху, зору, мовлення, інтелектуального розвитку, розладами аутистичного спектра, затримкою психічного розвитку та складними порушеннями розвитку. Комплексна психолого-педагогічна та логопедична підтримка сприяє реалізації потенційних можливостей кожної дитини, забезпечує її успішне включення в освітнє середовище та формує передумови для повноцінної участі в житті суспільства [2; 6; 7; 8].

Практичне заняття № 7 – 8 годин

Тренінг: «Психолого-педагогічний супровід дітей з ООП у закладах освіти» - 2 години

Питання для обговорення:

1. Схарактеризуйте структуру психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП у закладах освіти.
2. Схарактеризуйте роль батьків у команді психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП.
3. Схарактеризуйте роль логопеда у команді психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП.

Завдання для самостійної роботи

Створити команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП. Розподілити ролі та обов'язки. Результати доповісти на практичному занятті.

Семінар-практикум: «Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями слуху» – 2 години

Питання для обговорення:

1. Які основні психолого-педагогічні труднощі виникають у дітей з порушеннями зору та слуху в освітньому процесі?
2. Які методи та прийоми навчання найбільш ефективні для дітей із порушеннями зору та слуху?
3. Як організувати комунікацію між педагогом, дитиною та однолітками в інклюзивному середовищі при порушеннях зору чи слуху?
4. Які технічні засоби та ресурси (спеціальні матеріали, обладнання, технології) доцільно використовувати для підтримки дітей цих категорій?
5. Яку роль відіграє співпраця з батьками та фахівцями (сурдопедагогами, тифлопедагогами, логопедами, психологами) у забезпеченні ефективного супроводу?

Завдання для самостійної роботи

1. Аналіз кейсу. Ознайомитися з описом дитини з порушенням зору/слуху та визначити можливі освітні труднощі, а також запропонувати шляхи їх подолання.
2. Розробка адаптованого завдання.
Взяти фрагмент навчального матеріалу (наприклад, текст чи математичну задачу) та адаптувати його для дитини з порушенням зору або слуху.
3. Моделювання ситуації. У групах розіграти рольову гру: «Учитель пояснює новий матеріал у класі, де є дитина з порушенням слуху/зору» з використанням відповідних прийомів та засобів підтримки.
4. Створення таблиці. Підготувати порівняльну таблицю «Особливості психолого-педагогічного супроводу дітей з порушеннями зору та слуху» (сильні сторони, труднощі, методи допомоги).
5. Проєктування розвиткового середовища. Розробити схему класної кімнати або навчального простору з урахуванням потреб дітей з порушеннями зору чи слуху (розташування меблів, освітлення, технічні засоби, візуальні та тактильні матеріали).

Кейс-стаді: «Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями мовлення. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями опорно-рухового апарату» - 2 години

Питання для обговорення:

1. Які основні освітні та психологічні труднощі виникають у дітей із порушеннями мовлення та дітей з порушеннями опорно-рухового апарату?
2. Як адаптувати навчальні матеріали та методи навчання відповідно до потреб цих категорій дітей?
3. Які форми психолого-педагогічної підтримки є найбільш ефективними для розвитку комунікативних та соціальних навичок дітей із зазначеними порушеннями?
4. Яку роль у процесі супроводу відіграють асистенти вчителя, логопеди, дефектологи, реабілітологи та психологи?
5. Як організувати співпрацю з батьками для підвищення ефективності супроводу дітей із порушеннями мовлення та опорно-рухового апарату?

Завдання для самостійної роботи

1. Кейс «Учень з тяжкими порушеннями мовлення».
Вихідні дані: учень 2 класу має значні труднощі у формуванні зв'язного мовлення, відчуває труднощі у спілкуванні з однолітками.
Завдання: визначити основні проблеми дитини, запропонувати шляхи корекційно-

розвиткової роботи та способи адаптації навчальних завдань.

2. Кейс «Дитина з ДЦП у класі».

Вихідні дані: учениця 5 класу пересувається з допомогою милиць, має труднощі з моторикою рук, що впливає на письмові роботи.

Завдання: визначити освітні бар'єри, скласти пропозиції щодо модифікації завдань та організації фізичного простору в класі.

3. Кейс «Труднощі у соціалізації».

Вихідні дані: дитина з порушенням мовлення уникає спільних ігор, відмовляється відповідати на уроках, переживає емоційні труднощі.

Завдання: визначити психолого-педагогічні методи підтримки, які сприятимуть розвитку комунікації та зниженню тривожності.

4. Кейс «Індивідуальний освітній маршрут».

Вихідні дані: учень із порушенням опорно-рухового апарату швидко втомлюється, потребує більшого часу для виконання завдань.

Завдання: розробити приклад індивідуального освітнього маршруту (коротко: навчальні цілі, адаптовані завдання, методи оцінювання).

5. Кейс «Співпраця з батьками».

Вихідні дані: батьки дитини з тяжким порушенням мовлення не завжди виконують рекомендації логопеда вдома, що гальмує прогрес.

Завдання: розробити план роботи з батьками, визначити методи залучення їх до процесу корекційно-розвиткової роботи.

Рекомендована література:

Основна: [1-9].

Критерії оцінювання

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90-100 А)	Здобувач виявляє особливі творчі здібності, уміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, уміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили
Добре (82-89 В)	Здобувач вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує справи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна
Добре (74-81 С)	Здобувач вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; загалом самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок.
Задовільно (64-73 D)	Здобувач відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих.
Задовільно (60-63 E)	Здобувач володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному

	рівні
Незадовільно (35-59 FX)	Здобувач володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Для здобувачів видами контролю є: індивідуальне опитування на практичних заняттях, перевірка виконання практичних завдань, письмове опитування.

Методи демонстрування результатів навчання: дискусія, доповідь, презентація результатів самостійної роботи.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Маршрут переходу дитини з послуги раннього втручання в інклюзивне середовище ЗДО: Методичний довідник/О.В. Кривоногова, І.М. Орленко.- Одеса, 2020. 31с. с додатками.
2. Особливості організації інклюзивного навчання в закладі освіти: Методичний посібник / Н.В. Заварова, О.А. Солнцева, І.М. Орленко, К.М. Павленко. – Одеса: видавець Удача, 2020. 248 с.
3. Організація безпечного освітнього простору: координація дій. Навчально-методичний посібник. /Кол. автор.: Бальбуза О., Варє І., Заварова Н., Краснощок Т., Кривоногова О., Лєскова А., Орленко І., Солнцева О. Одеса-Умань: Видавець Сочінській М.М., 2023. 190 с.
4. Оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами / методичні рекомендації / укладачі: Н. Софій, О. Стягунова, О. Федоренко. Київ, УІРО, 2024, 40 с.
5. Соколова Г.Б. Психологічні властивості особистості вчителів, які працюють з дітьми з особливими освітніми потребами. *Габітус*. 2024. №62. С.121–126.
6. Соколова Г.Б., Горбатюк О.Л., Бредінська Г.А. Роль батьків у формуванні комунікативних навичок у дітей із синдромом Дауна в період раннього дитинства. *Наукові інновації та передові технології. Серія: Педагогіка*. 2025. Вип. 8 (48). С. 2215–2226.
7. Соколова Г. Б., Кравець Ю. О. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами: організаційні і методичні аспекти. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови* : науково-методичний збірник. Київ, 2023. Випуск 23. С. 178-195.
8. Соколова Г.Б., Орленко І.М. Методичні рекомендації щодо визначення освітніх труднощів та рівня підтримки у дітей раннього та дошкільного віку / Прохоренко Л.І., Шевченко В.М., Шевченко Ю.В., Орленко І.М., Соколова Г.Б., 2022. 133 с.
9. Pirchio S., Arcidiacono F., Passiatore Y. Editorial: Inclusive schools for a diverse world: Psychological and educational factors and practices harming or promoting inclusion at school. *Frontiers in Psychology*. Vol. 13. 2022.

Допоміжна

1. Орленко І.М. Сприйняття та реалізація інклюзивної освіти педагогами: дослідницький аспект. «*Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*» № 104. 2025. С. 89-94.
2. Орленко І.М., Кривоногова О. В., Трапізанова Н. В. Маршрут переходу

з послуги раннього втручання до інклюзивного освітнього середовища закладу дошкільної освіти. *Габітус: Науковий журнал*. 2022. Випуск 39. С.113-117.

3. Соколова Г.Б. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами з родин вимушених переселенців як елемент акомодатійного процесу. *Наукові інновації та передові технології*. Серія: Психологія. 2025. Вип. 3 (43). С. 1718–1729.

4. Соколова Г.Б., Кравець Ю.О. Психологічний супровід родин дітей з особливими потребами в умовах посттравматичного стресового розладу: виклики та перспективи. *Перспективи та інновації науки*. Серія: Психологія. 2025. Вип. 8 (54). С. 1744–1754.

5. Соколова Г.Б., Кривоногова О.В. Взаємодія фахівців і батьків дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. *Перспективи та інновації науки*. Серія: Психологія. 2025. Вип. 6 (52). С. 1525–1537.

6. Соколова Г.Б., Орленко І.М. Діяльність асистента вчителя в умовах інклюзивної освіти: функції, компетентності та професійна взаємодія. *Іноваційна педагогіка* : науковий журнал. Одеса : Гельветика, 2026. № 91 (1). С. 134–138.

DOI <https://doi.org/10.32782/ip/91.1.24>

7. Соколова Г.Б., Орленко І.М. Ідентифікація освітніх труднощів у дітей різного віку на рівні закладу освіти: діагностичні інструменти, критерії оцінювання та роль інклюзивно-ресурсних центрів. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*. 2026. Вип. 11. С. 85–89.

DOI: <https://doi.org/10.32782/ped-uzhnu/2026-11-13>

<https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/ped/article/view/1569/1643>

8. Соколова Г.Б., Орленко І.М. Функціонування інклюзивно-ресурсних центрів в Україні: загальна характеристика діяльності щодо комплексного оцінювання розвитку та підтримки учнів в інклюзивному освітньому середовищі. *Актуальні питання у сучасній науці*. Серія: Педагогіка. 2026. Вип. 1 (43). С. 1612–1623.

Інформаційні ресурси

1. Міжнародні документи зі сфери інклюзивної освіти [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://www.ussf.kiev.ua/news/323/>

2. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. URL : <http://www.mon.gov.ua>

3. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського : офіційний сайт URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>

4. Одеська національна наукова бібліотека : офіційний сайт. URL : <http://odnb.odessa.ua/>. Бібліотека Університету Ушинського : офіційний сайт. URL : <https://library.pdpu.edu.ua/>